

KISEBBSÉGEK RÉGI ÉS ÚJ SZERVEZŐDÉSEI

ANGYAL BÉLA

A csehszlovákiai magyarság anyaországi támogatása a két világháború között

A határon túli magyarság anyaországi támogatása a legutóbbi évekig tabu témának számított a magyar kisebbségekkel foglalkozó szakirodalomban. Ennek részben politikai okai voltak, a történészek attól tartottak, hogy a magyarelles, nacionalista körök kaphatnak újabb történelmi érveket a kisebbségi pártok és intézmények elleni támadásokhoz.¹ Másrészt az anyagi támogatás kérdését mindig titkosan kezelték, a dokumentumok jelentős részét megsemmisítették, és csupán töredékes iratanyag maradt ránk.

Az államfordulat utáni évek

A történelmi Magyarország első világháborút követő feldarabolása után az elcsatolt területek magyarságának kérdése országos kérdéssé vált, amellyel a Károlyi Mihály vezette, majd az azt követő kormányoknak szembe kellett nézniük. Az elszakított területekről meginduló menekültáradat sürgős intézkedéseket követelt.²

Az első hónapok, magyarországi intézkedéseiről kevés adat áll rendelkezésünkre. Átgondolt intézkedésekről nem is igen beszélhetünk a politikai helyzet ingatag volta, a forradalmi események, a gyakori kormányváltások és a későbbi román megszállás miatt.

A megszállt területek magyarságának ügyeivel a Károlyi-kormány, majd a Tanácsköztársaság bukását követő zavaros időszakban az ellenforradalmi kormány több kormány szerve is foglalkozott. A Nemzetiségi Minisztériumon kívül még két, a Külügy- és a Propaganda Minisztérium is igyekezett felügyelni ezt a területet. Ugyanakkor számos társadalmi szervezet, egyesület jött létre, hogy a megszállt területek érdekeit képviselje és a menekülteket ellássa.³

A felvidéki megszállt területek ügyeivel elsősorban a Nemzetiségi Minisztérium Tót Főosztálya, a Propaganda Minisztérium győri kirendeltsége és a Tót Központi Iroda foglalkozott. Ez utóbbi létrejöttéről keveset tudunk. Egyes adatok szerint már a Tanácsköztársaság alatt is létezett.⁴ A Propaganda Minisztériumot 1919. december 23-án megszüntetik, tevékenységi körét a Miniszterelnökség (ME) III. ügyosztálya veszi át, amely egy előterjesztés szerint már több mint másfél évtizede foglalkozik „az idegenben élő magyarok nemzeti gondozásával.”⁵

A társadalmi szervezetek közül a Területvédő Liga (TEVÉL) és annak egyik fiókszervezete, a Felvidéki Liga (FL) fejtett ki tevékenységet a csehek által megszállt területen. A FL 1919-ben jött létre, elsősorban a Felvidékről Magyarországra menekült hivatalnokok, állami alkalmazottak hozták létre. Tevékenysége kezdetben a menekültek gondozására is kiterjedt.⁶ Az ellenforradalmi rendszer megszilárdulása után, annak anyagi segítségével, főleg a Felvidéken végzett hírszerzés és kémtevékenység révén a katonai szervezkedésben és propagandában vett részt.

Az említettek mellett még számos más szervezet is tevékenykedett a Felvidéken. A zavaros, gyakran egymás ellen is dolgozó, különböző elképzeléseket támogató szervezetek tevékenysége nagyrészt még feltáratlan. Aktivitásuk a revíziós törekvések, a szegedi ellenforradalmi kormány hatalomra kerülése után erősödött fel 1919 őszén. A szegedi kormány vasutasokból és katonatisztekkel álló futárszolgálaton keresztül tartotta a kapcsolatot a megszállt területekkel.

A Csehszlovákiához csatolt területek visszaszerzése érdekében a kezdeti időszakban katonai akciók előkészítésén munkálkodtak a különböző hivatalos és félhivatalos szervezetek.⁷ Erőteljes propagandát fejtettek ki a megszállt területen egy népfelkelés előkészítése érdekében. Elsőrendű feladatnak tekintették a szlovák (és ruszin) autonómia-törekvések támogatását. Az egykor Magyarországhoz tartozott területek autonómiájának elérésével

az új állam kereteinek szétfeszítését, a területi integritás helyreállítását kívánták elősegíteni. A szlovák és ruszin autonómiatörekvések, a történelmi hagyományokon kívül, abból táplálkoztak, hogy a politikai és gazdasági helyzet más volt a Felvidéken és Kárpátalján, mint Csehországban. A Magyarországtól elcsatolt országrészeket súlyosan érintette a monarchia piacainak elvesztése, iparuk nem tudta felvenni a versenyt a fejlettebb cseh iparral, magasabb volt a munkanélküliség és a szociális problémák is súlyosabban voltak.

A hivatalos magyar kormánykörök Csehszlovákia létrejöttére nem tekintették úgy, mint a történelmi Magyarország szláv népeinek egyesülésére anyaországgával. Míg az erdélyi románság esetében nyilvánvaló volt, hogy egy nemzetet alkot a Regátban élő román nemzetrésszel, Csehszlovákia esetében következetesen tagadták az ott élő szláv népek egy nemzethez való tartozását. A hivatalos csehszlovák állameszmét támadták ezzel, amely a cseh és a szlovák népet egyazon nemzet két ágának tekintette. A hivatalos magyar kormányzati politika két évtizeden keresztül hol nyílt, hol titkos eszközökkel arra törekedett, hogy a szláv népek közötti közlekedést megakadályozza, illetve a nyelvi, vallási különbségeket elmélyítse és ezzel megingassa az államot. Ehhez igyekezett felhasználni a szlovák és a ruszin autonómia törekvéseit. Számára a szlovákság nem fajtestvérei által felszabadított nemzet, hanem a csehek által megszállt népesség volt, mely az „öslakos” magyarokkal, németekkel és ruténnel együtt küzd a felszabadulásáért. A magyar vezető körökben, a szlovák sérelmek túlhangsúlyozása miatt, a második világháborúig élt az a meggyőződés, hogy egy esetleges népszavazáson a szlovákok és a ruszinok a Magyarországhoz való csatlakozás mellett szavaznának.⁸ Az autonómiatörekvéseket, illetve az ezt szorgalmazó szlovák, valamint rutén pártokat, mint azzal a későbbiekben még részletesen foglalkozunk, anyagilag is támogatták a magyar kormánykörök.

A Felvidéki Liga és a Tót Központi Iroda elsősorban katonai akciók útján képzelte el a megszállt területek felszabadítását. A Nemzetiségi Minisztérium Tót Főosztálya a szlovák autonómia támogatásában látta elérhetőnek a területi integritás helyreállítását. A Tót Főosztály és a Tót Központi Iroda munkatársai nagyrészt a magyar érzelmű felvidéki származású szlovák értelmiségiek, újságírók, hivatalnokok köréből kerültek ki. Munkájukban részt vett Clair Vilmos, Dvortsák Győző, Janovetz Lajos, Pechány Adolf,

Podhradzky György, Steier Lajos, Szviezsényi Zoltán.⁹ Nyelvtudásuk és helyismeretük nélkülözhetetlen volt az intézmények munkájához.

A szlovák nemzeti törekvések szellemében került sor a néppárt vezetőinek, Andrej Hlinkának, František Jehličkának (Jehlicska Ferenc) és társainak útjára Párizsba 1919 augusztusában. Az utat a lengyel kormány finanszírozta és a magyar kormány is támogatta. A szlovák küldöttség Párizsban a békekonferencián akart szót emelni Szlovákia autonómiájáért, de útjuk nem járt eredménnyel. Hlinka októberben visszatért Csehszlovákiába, ahol letartóztatták, és csak azután szabadult börtönéből, hogy 1920 áprilisában parlamenti képviselővé választották. Jehlicska Párizsból Budapestre utazott, ahol 1919 decemberében megalakította a Magyarbarát Tót Néppártot. 1920 elején Lengyelországban találjuk, ahol részt vett egy Csehszlovákia ellen irányuló közös magyar-lengyel katonai fellépés előkészítésében. Néhány év múlva Bécsbe költözött, és évtizedekig a magyar kormány szolgálatában állt a csehek által elnyomott szlovákok felszabadításáért harcoló egyik emigráns csoport vezetőjeként.

1919 elején megindult a magyar politikai szervezkedés is a megszállt területeken. A pártok szervezése felgyorsult 1920 elején, mivel áprilisra kiírták a parlamenti választásokat. Az új szerveződések elsősorban az államfordulat előtt létezett pártokra, másrészt a meglévő egyházi és gazdasági szervezetekre épültek rá. Ezek közül a legszervezettebb a Magyarországi Szociáldemokrata Párt volt, amely az államfordulat után nemzeti tagozatokra esett szét.

A háború előtt már létezett keresztényszocialista mozgalom újjászervezése 1919 elején indult meg. Két központja volt a szervezkedésnek: Pozsony és Kassa. Jelentős volt még a nyugati országrészben a nyitrai szervezet, amelynek vezetője Lelley Jenő ügyvéd volt, az Országos Keresztényszocialista Párt (OKP) első elnöke. Nyitrán jelent meg a keresztényszocialisták első magyar nyelvű hetilapja, *Népakarat* címmel 1919 áprilisában. A kassai csoport Fischer-Colbrie püspök körül jött létre, aki egyetlen felvidéki püspökként maradt helyén az államfordulat után. A keleti szervezkedés élén Wirth Gyula, Fleischmann Gyula és Tost Barna állt. Az újjászerveződő keresztényszocialista mozgalom hangsúlyozta keresztény egyetemes jellegét, és az összes „óslakos” polgár pártja kívánt lenni. A pártépítésbe igyekeztek bekapcsolni a magyarokon kívül a szlovákokat és a németeket is.

További magyar jellegű párt szervezése is elkezdődött a választások előtti hetekben. Az impériumváltás előtt létezett pártalapokra építkezett

a másik jelentős magyar szervezet, a kisgazdapárt is. A szerveződés központjai ebben az esetben Komáromban és Gömör megyében voltak. 1920 februárjában került sor az Országos Magyar Kisgazda és Földműves Párt alakuló ülésére Komáromban, vezetői Mohácsy János, Füßy Kálmán és Lukovich Ferenc voltak. A másik kisgazda központ vezetői, amely a Gömör-Nográdi Gazdasági Egyesületre támaszkodva jött létre, Szent-Ivány József, és Törköly József lettek. A két legjelentősebb magyar politikai szervezet, a keresztényszocialista és a kisgazdapárt között az egyik jelentős különbség az volt, hogy az utóbbi inkább a református vallású magyarságra támaszkodott. Legjelentősebb vezetői Szent-Ivány és Törköly evangélikus vallásúak voltak.¹⁰

Az irredenta törekvések egységesítése érdekében a magyar kormány kezdeményezésére 1920 áprilisában létrejött egy titkos szerv, amely irányította és koordinálta a kormány ilyen irányú törekvéseit. A titkos szerv vezetője, Kánya Kálmán a külügyi apparátus egyik irányítója lett. A felvidéki mozgalom vezetésére és a kormány közötti kapcsolat fenntartására két személy kapott megbízást. A katonai feladatok irányítását Siménfalvy Tihámér alezredes végezte, a polgári ügyeket báró Kürthy Lajos¹¹ felügyelte.

A katonai támadásra történő felkészülés megkövetelte, hogy a Csehszlovákiában folyó magyar katonai és politikai szervezkedés irányítását is egységesítsék. Felmerült annak az igénye, hogy egy olyan személy kezében fussanak össze a katonai szervezkedés szálai, aki az utasításokat egyenesen a kormánytól kapja. Ez a megbízott, 1920 januárjától, Tuka Béla pozsonyi egyetemi tanár volt.¹² Tuka a húszas évek elején a magyar pártok szervezésében is jelentős szerepet játszott.

Az első írásos adataink a Felvidékre irányuló anyagi támogatásról 1919 végéről származnak. A Tót Központi Iroda 1919. december 15-én levélben fordul Haller István közoktatási miniszterhez, aki korábban a Propaganda Minisztériumot irányította, és közli vele, hogy előző minisztersége alatt a győri kirendeltség vezetőjével a keresztényszocialista párt részére küldött 50 ezer koronát a cseh határőrök elvették. Tobler János, a pozsonyi keresztényszocialisták titkára újabb összeg kiutalását kéri, mivel pénz nélkül nem folytatható a szervezkedés. A tót iroda felajánlja, hogy az újabb összeget eljuttatja rendeltetési helyére.¹³ Az esettel és a győri kirendeltség vezetőjének korábban viselt dolgaival a Miniszterelnökség III. ügyosztálya foglalkozott a továbbiakban, mivel, mint azt már korábban említettük, ez az osztály vet-

te át az 1919 végén megszüntetett Propaganda Minisztériumtól az elcsatolt területek magyarságának gondozását. A ME kérte a pénzügyminisztertől a megszüntetett minisztérium fennmaradt 2 millió koronájának a részére történő átutalását, hogy új feladatait elláthassa.¹⁴

A csehszlovákiai parlamenti választások előkészületeire Lelley Jenő keresztényszocialista pártelnök 150 ezer cseh koronát kapott 1920. április elején a magyar kormánytól. Ez az összeg azonban jóval elmaradt a korábban a kormány részéről ígért 8 milliótól.¹⁵ Kürthy István, volt komáromi főispán, kezelt egy másik összeget Komáromban 1920 áprilisában.¹⁶ A parlamenti választások után, amely során a kisgazdáknak és a keresztényszocialistáknak is sikerült képviselőt juttatniuk a parlamentbe, a politikai pártok, elsősorban az OKP anyaországi támogatása rendszeressé válik. A magyar kormány a szlovákiai magyarság hivatalos képviselőinek ismerte el a pártok vezetőit.

A pártok rendszeres havi támogatása megítéléséről 1920 nyarán levelezést folytatott a miniszterelnök, a Felvidéki Liga, a Miniszterelnökség, Haller István és Kürthy Lajos báró. A Felvidéki Liga június 9-én levélben fordult Simonyi-Semadam Sándor miniszterelnökhöz. „A csehek által megszállt felvidéken a keresztényszocialista párt van első sorban hivatva arra, hogy a szociál demokráta és a csehek által fizetett egyéb agitátorok magyarellenes propagandájával sikerrel vegye fel a harcot, s a magyarellenes agitáció hatását teljesen paralizálja. E párt szívvel-lélekkel küzd a felvidéki magyarság érdekeiért s a mint azt néhány e napokban itt járt tekintélyes vezető tagja kifejezésre juttatta, természetesen kész az ellenpropagandát szóval és írásban (napi sajtó, röpcédulák stb.) a legnagyobb eréllyel megindítani. Hogy e nagy munkájához sikerrel foghasson, megfelelő anyagi eszközökre volna szüksége, annál is inkább, mert eddig is nagy anyagi nehézségekkel küzdött e párt, támogatásért többször fordult hozzánk s sajnos anyagi eszközei elégtelenségén múlt, hogy a választásokból nem került ki nagyobb eredménnyel.¹⁷ A kérést Haller István vallás- és közoktatásügyi miniszter is támogatásáról biztosítja a Teleki Pálnak, az újonnan kinevezett miniszterelnöknek írt levelében.¹⁸ A ME III. ügyosztálya, a miniszterelnökkel történt szóbeli megegyezés után a párt három központja (Pozsony, Komárom és Kassa) részére 15-15 ezer korona támogatást javasol a májusi és júniusi hónapokra, tehát összesen 90 ezer koronát. Eredetileg csupán a pozsonyi és a kassai pártszervezeteket kívánták támogatni, a Felvidéki Liga javas-

latára később kiterjesztették a támogatást a komáromi szervezetre is. Az ügyben a ME III. ügyosztályának vezetője kikéri Kürthy Lajos báró véleményét is.¹⁹

A keresztényszocialista párt támogatása azonban a további hónapokban is folytatódott és egyre rendszeresebbé vált. A pénzt Tuka Béla kapta kézhez, és ő is osztotta szét. Fennmaradt néhány Tuka Béla által készített elszámolás. Az egyik az 1920. október 25-től 1921. március 31-ig terjedő időszakraól ad képet. A dokumentum címéből kiderül, hogy ez volt a harmadik elszámolása. Tuka ez alatt az öt hónap alatt 669 571 cseh koronát kapott, a legnagyobb összeget, 370 ezer koronát futár útján, egy 40 ezer koronás összeget „Kürthytől”. Ez utóbbi esetben bizonyára a Kürthy Lajos által kezelt számláról kapta. A kiadások oldalán a három legjelentősebb tétel: „Tvrdi Jenő részére, tót mozgalom céljaira, elszámolás később 85.341 K,... Szentiványi Józsefnek a kisgazdapárt, Szepesség és Ruszinszko részére febr. márcz. 174.000,... Pozsonyi ker. szocz. pártnak adósság fizetésre 150.000”²⁰ Az elszámolásból kiderül, hogy a legnagyobb összegeket a pártok támogatására fordították. A támogatottak között újabb pártok és területek jelentek meg. Ilyen a Szepesség, ahol a Szepességi Német Párt kapott támogatást, amely szorosban együttműködött a magyar ellenzéki páttal. A másik jelentős terület Kárpátalja, korabeli nevén Ruszinszko, ahol megalakult az OKP és a kisgazdapárt is, de ezek finanszírozása területi elven és nem az országos pártok alapján történt. Kárpátalja finanszírozási különállását az egész két háború közötti időszakban megőrizte. Tvrdi Jenő az OKP szlovák osztályát vezette, a neki nyújtott magas összeg mutatja, milyen nagy jelentőséget tulajdonítottak a magyar politika irányítói a párt szlovák területekre történő kiterjesztésének.

Az OKP-nak nyújtott támogatást illetően éves összegzés is a rendelkezésünkre áll az 1920-as évről. Ebben „adományok” címén 180 ezer korona szerepel.²¹ Feltételezésünk szerint ez a rovat rejti magába a magyar kormánytól kapott támogatás egy részét. Ezt a számot óvatosan kell fogadni az előző számok tükrében. Feltételezésünk szerint a választásokra kapott összeget az OKP hivatalos kimutatásában nem szerepeltették. A bevételi oldalon a legnagyobb tételek az adományokon kívül: *Népakarat* 186 ezer és párttagdíjak 128 ezer korona. Kiadási oldalon a legnagyobb összeget a személyi és adminisztratív kiadások (216 ezer), a *Népakarat* (290 ezer) és a választások költségei (148 ezer) teszik ki. A *Népakarat* a párt hetilapjaként mű-

ködött, és a fenti számokból kiderül, hogy jelentős veszteséget halmozott fel. Ennek ellenére, agitációs célból, 1921 januárjától napilappá alakították. Elsősorban erre a tényre és a szlovák titkárság működésének kiszélesítésére hivatkozva, amelynek a szlovákság megnyerésében szántak jelentős szerepet, az 1921. évi költségvetés előterjesztésében az adományok rovatban már 1 200 000 korona szerepelt, vagyis ennyit vártak támogatásként a magyar kormányköröktől.²²

A politikai pártok közül a kezdeti időszakban elsősorban a keresztényszocialista párt kapott rendszeres támogatást. A kisgazdapárt központi titkára, Lukovich Ferenc 1920 októberében levelet írt a magyar külügyminiszternek, amelyben évi 60 ezer csehszlovák korona támogatást kért pártja részére.²³ A támogatások áttekinthetősége és a két párt vezetői befolyásának megerősítése érdekében egy szűk bizottságot kívántak létre hozni, de ennek a csoportnak a kizárólagosságát a magyar kormány nem fogadta el. A pénz elosztásáról és kezelésről továbbra is Tuka döntött. Tuka Béla 1921. február 26-án kelt jelentése ezt egyértelműen megerősíti. „A 370 000 sokolt (csehszlovák koronát – A. B. megj.) megkaptam s részben már el is osztottam, amint megállapítottam a felosztási kulcsot Tátrafüreden, nem pártközileg állapítottam meg, hanem a párt szervezésében részt nem vevő Jabloniczky és Körmeny képviselők magán véleménye alapján.”²⁴ Tuka a későbbiekben többször kérte a maga által megállapított elosztási kulcs módosítását, illetve a támogatás emelését.²⁵

Az egyes pártok és területek egymással is rivalizálva igyekeztek minél nagyobb támogatáshoz jutni, ezért a magyar kormány szorgalmazta egy közös központi irányító szerv létrehozását. Első lépésként november 30-án Ungváron a kárpátaljai magyar pártok megalakították a Ruszinszkói Magyar Pártszövetséget, majd december 7-én Ótátrafüreden létrejött a Szlovenszkói és Ruszinszkói Szövetkezett Ellenzéki Pártok Közös Bizottsága. Az alakuló ülésen Rakovszky Iván elnökölt. A közös bizottság elnökévé Szilassy Béla losonci földbirtokost választották. A Közös Bizottságnak 60 delegált tagja volt, amelyben az egyes pártok súlyuknak megfelelő számban vettek részt. Az arányok véglegesítésére a Közös Bizottság harmadik ülésen, 1921. február 14-én Pöstyénben került sor. Az Országos Keresztényszocialista Párt 28, az Országos Magyar Kisgazda, Földműves és Kisiparos Párt 20, a Ruszinszkói Magyar Pártszövetség 12, a Szepesi Német Párt pedig 8 taggal képviseltette magát. Pöstyénben február 14-én megválasztottak egy szű-

kebb, nyolctagú ún. Vezérlő Bizottságot, amelynek elnökévé Körmendy-Ékes Lajos parlamenti képviselőt választották. A Vezérlő Bizottságban minden résztvevő párt két-két taggal vett részt. Elhatározták egy sajtóosztály létrehozását, amelynek elnöke Lelley Jenő, igazgatója Szent-Ivány József lett.²⁶

A pártokkal a támogatások összegéről a Külügyminisztériumban Kánya Kálmán egyezett meg 1921 tavaszán. A megállapodás alapján a támogatások havi összege csehszlovák koronában a következő volt: Prága központ 10 ezer, losonci központ 2 ezer, rendelkezési alap: Pozsony 5 ezer és Losonc 5 ezer. A keresztényszocialista párt a támogatást három címen kapta – Pozsony 30 ezer, Kassa 30 ezer, „tót csoport” 15 ezer. A kisgazdapárt két központja, Komárom és Gömör 15-15 ezer koronát kapott. A szepességi németek (Zipser Deutsche Partei) havi tízezret. Ez együtt, Szlovákia részére, 137 ezer koronát tett ki. Ezen kívül a Ruszinszkiei szervezetek összesen kaptak 70 ezer koronát a következő elosztásban: ruszinszkiei kisgazdapárt és ruszinszkiei keresztényszocialista párt egyaránt 15 ezer, a ruszinszkiei jogpárt 5 ezer, a ruszin párt (?) 20 ezer, és végül a jogpárt a Magyar Hírlapra 15 ezret.²⁷

A politikai célokra fordított összegeken kívül jelentős támogatást kaptak az első években az elbocsátott tisztviselők. Erről kevesebb adatunk van. 1920-ban negyedévente az erre fordított összeg 400 ezer koronát tett ki, és részben különböző magyarországi segélyszervezetektől, részben a kormánytól érkezett. A pénz elosztását Kiss Albert, a pozsonyi egyetem dékánja végezte.²⁸ Sor került a tisztviselők rendszertelen támogatására is. Körmendy-Ékes Lajos e célra 1921 nyarán 100 ezer koronát kapott Hege-dűs Lóránt pénzügyminisztertől. A pénz elosztására egy külön bizottság alakult Kassán Szalay László volt főispán elnöke alatt. A bizottság munkájában részt vett többek között Tost Barna plébános és Juhász Béla.²⁹

A felsorolt támogatásokon kívül még a katonai szervezetek, a sajtó, az iskolák is kaptak a vizsgált időszakban rendszertelenül anyagi támogatást, továbbá egyes egyházak, egyházi szervezetek is. Ezeket többnyire személyes ismeretség, korábbi kapcsolataik révén sikerült megszerezniük. Ezekről azonban nincsenek számszerű, írásos adataink.

Az első évek támogatását áttekintve elmondható, hogy nem volt meghatározott stratégia és költségvetés a Csehszlovákiához csatolt területek magyarságának anyagi támogatására. A támogatást a Magyarországon legfontosabbnak ítélt célokra adták, azok rendszertelenül érkeztek. Nagy jelentőség-

ge volt az anyaországi támogatás megítélésében a kisebbségi magyarság vezetőinek régebbi személyes kapcsolatainak.

Bethlen István miniszterelnöknél május 11-én értekezletet tartottak az irredenta szervezetek megszüntetése, illetve korlátozása érdekében. Elhatározták, hogy megszüntetik a katonai szervezkedést a megszállt területek felszabadítására.³⁰ Elhatározták továbbá az egyes szervezetek felülvizsgálatát, a legveszedelmesebbek felszámolását. A megmaradó intézmények alapszabályaiból ki kellett iktatni a területi integritásra vonatkozó részeket, nem használhattak erre utaló szimbólumokat.³¹ Az értekezletet követő hetekben kormánydöntések születtek, amelyek nyomán kialakult a határon túli magyarság ügyeivel foglalkozó intézmények új rendszere, amely nagy vonalakban az egész Bethlen-kormányzás alatt érvényben volt. Német mintára úgy döntöttek, hogy létrehoznak társadalmi szervezeteket, amelyek ezek után az állam titkos irányításával és pénzügyi támogatásával végzik a határokon túli magyarság gondozását.³² Ennek érdekében a következő intézményeket hozták létre: Népies Irodalmi Társaság (Erdély), Szent Gellért Társaság (Délvidék) és a Rákóczi Szövetség (Felvidék), valamint ezek csúciszervét, a Teleki Pál vezetése alatt álló Társadalmi Egyesületek Szövetségének Központját (TESZK).³³ Július elején belügyminiszteri rendelettel feloszlottak több irredenta egyesületet, köztük a Felvidéki Ligát is, de a liga valójában nem szűnt meg, hanem ha jóval kisebb működési területtel és anyagi támogatással is, a szintén a TESZK-hez tartozó Magyar Nemzeti Szövetség II/A osztályaként működött tovább.³⁴ A kormány kisebbségi ügyekben illetékes szerve a Miniszterelnökségen létrehozott II. ügyosztály lett.³⁵ A TESZK megalakulása után is itt készítették elő a határon túli magyarsággal kapcsolatos politikai döntéseket. Hivatalosan „az idegenbe szakadt magyar állampolgárok nemzeti gondozására vonatkozó ügyek a külügyminisztériummal egyetértőleg”³⁶ tartoztak a hatáskörébe, de valójában a határon túli magyarság ügyeivel foglalkozott. Vezetője az első hónapokban Petri Pál, majd az egész általunk vizsgált időszakban, Pataky Tibor volt. Ez utóbbi egyik meghatározó személyisége volt a magyar kormány kisebbségi politikájának.

Bethlen utasítást adott ki, hogy a TESZK-hez tartozó egyesületek nem tarthatnak fenn közvetlen kapcsolatot a Miniszterelnökséggel és a minisztériumokkal, csupán a szervezetek központján keresztül érintkezhetnek a ME II. ügyosztályával. Bethlen ezzel érte el, hogy az információk az elcsa-

tolta magyarság ügyeiről hozzá érkezzenek be, és az egyesületek ügyeiben ő maga dönthessen. A TESZK operatív irányítását, a gyakran külföldön tartózkodó Teleki Pál helyetteseként, az Erdélyből áttelepült Papp Antalra bízta.³⁷

A Rákóczi Szövetség

A Rákóczi Szövetség, a csehszlovákiai magyarság gondozására létrehozott társadalmi szervezet kialakításával Rakovszky Ivánt³⁸ bízta meg, aki az év elején a Felvidékről Magyarországra települt át. Rakovszky májusban kidolgozta az egyesület szervezeti felépítésének, működési rendjének és az 1921/22-es pénzügyi évre szóló költségvetésnek a tervét.³⁹ A Rakovszky által fölvázolt elképzelések szorosan kapcsolódtak az első két évben Csehszlovákiával szemben kialakított magyar kormányzati stratégiához. Rakovszky egy olyan szervezetet kívánt létrehozni, amely az őslakosokat egységesítő törekvést szolgálja, és összefogja mindazokat a magyarországi és csehszlovákiai szervezeteket, amelyek ehhez hozzájárulhatnak.

Rakovszky tervzetét maga Bethlen miniszterelnök is véleményezte, és a költségvetés átdolgozását, annak csökkentését javasolta. Kifogásolta, hogy a Magyarország területén működő szlovák és rutén pártok is kapnak támogatást. „Itthon az u.n. tót, vagy ruthén párt támogatása is csak ideiglenes dolognak tekinthető merthízen ezen pártok állandó fennmaradásának nincsen célja, tehát csak arról lehet szó, hogy addig nyerjenek segítséget, míg békésen leszerelhetnek.” A tisztviselősegélyekkel kapcsolatban megjegyezte, hogy ezek csupán ideiglenesnek tekinthetők, az állás nélkül maradt tisztviselők nem rendezkedhetnek be egy állandó magyarországi támogatásra.⁴⁰ A költségvetést végül 48 millió 54 ezer koronában állapították meg. A szövetség céljaira a Pénzügyi Központban létrehozott egy számlát Rákóczi kultúralap néven. Papp Antal erre utalta át folyamatosan a különböző minisztériumokban és a Miniszterelnökségen kezelt alapokból a költségvetésében előírt összegeket.⁴¹

Az RSZ elnöksége a tervzet alapján 5 főből állt volna. Az elnöki posztot báró Perényi Zsigmondnak szánták, Rakovszky az ügyvezető elnöki funkciót töltötte volna be. Perényi a Magyar Nemzeti Szövetség elnöke lett, nem vett részt közvetlenül a szövetség munkájában, de befolyása rendkívül nagy volt az elkövetkező években, különösen a kárpátaljai ügyekben. Az el-

női posztot az első évben Rakovszky töltötte be, az ügyvezető elnöki posztot nem hozták létre. Alelnök Kollányi Ferenc volt, aki a Kulturosztály vezetését is ellátta. Továbbá egy titkár Farkas Jenő és egy gépíró nő alkotta az elnökséget. A teljes személyzetet a két irodaszolgálóval együtt 21 főben állapították meg. Az általános osztályon Janovetz Lajos vezette a könyvelést és intézte a pénzügyeket. Janovetzen kívül, többen dolgoztak a szervezetben, elsősorban a sajtóosztályon, a régi felvidéki szervezetek vezetői és a magyar érzelmű szlovák értelmiségiek, újságírók közül. Az első években itt dolgozott Clair Vilmos, Gombos Béla, Csecotka Károly, Dobrotka György, Pazurik József, Pechány Adolf, Pechány Aladár és Podhradszky György. Pechány Adolf csupán néhány hónapig dolgozott a szövetségénél, mivel kinevezték „A magyarországi tótajkiúk m. kir. Kormánybiztosává”. A szövetség munkatársa lett az 1923-ban Csehszlovákiából történt kiutasítása után, Tobler János, volt pozsonyi keresztényszocialista parlamenti képviselő is.

Egy 1922 őszen készült kimutatás alapján a társadalmi szervezetek közül az RSZ rendelkezett a legnagyobb apparátussal. Míg a NIT-nek 17, a Szent Gellért Társaságnak 13, Papp Antal irodájának csupán 4 alkalmazottja volt, az RSZ alkalmazottainak száma pedig, a MNSZ II/A osztály alkalmazottaival együtt, 28 fő.⁴² Ebből a létszámból 15-en nem voltak állami alkalmazottak.⁴³ A többiek, az akkor bevett gyakorlat szerint, különböző minisztériumok állományában voltak. A fizetéseik, a bizalmi állásból kifolyólag, magasak voltak és részesültek az állami tisztviselőknek járó kedvezményes ellátásában is.

A szövetség az első években két fő területen fejtett ki tevékenységet. Feladatai közé tartozott a felvidéki lakosságra vonatkozó adatgyűjtés és elemzés, valamint az anyaországi támogatások közvetítése a kisebbségi szervezetek felé. A sajtóosztály folytatta a Felvidéki Liga által korábban elkezdett adatgyűjtő, elemző munkát. Havi lapszemléket, valamint jelentéseket készített. Ezek sokszorosított lapokon, 20-30 oldal terjedelemben, elsősorban csehszlovák sajtószemléket tartalmaztak témakörök szerint csoportosítva. Az egyes fejezetek címei: Kultúra, Közgazdaság, Igazságszolgáltatás, Közigazgatás, Politika, Földbirtok, Nyelvi rendelkezések stb. A szemlézett lapok között egyaránt megtalálhatóak csehszlovákiai magyar, szlovák, cseh és német lapok. A lapszemléket és összefoglaló jelentéseket eljuttatták különböző minisztériumokhoz és az ME II. ügyosztályára.⁴⁴

A politikai célú támogatásokat elsősorban a magyar pártok apparátusának fenntartására fordították. A politikai pártoknak nyújtott jelentős támogatás felkeltette Bethlen István érdeklődését is, aki az erdélyi példát tartotta követendőnek, ahol elsősorban a magyar egyházak kapták a legnagyobb támogatást, akik ebből tartották fenn iskoláikat.⁴⁵ A Rákóczi Szövetség költségvetésével kapcsolatban 1921 novemberében Petri Pál levelet küld Papp Antalnak, amelyben közli, hogy a miniszterelnök érdeklődik, miért politikai pártokat támogatnak a Felvidéken, és nem pedig egyházakat, intézményeket.⁴⁶ Papp Antal az RSZ elnökéhez fordult, Rakovszky erre a következőket válaszolta: „Az egyházi adminisztráció teljesen idegen kezekben van, kulturális egyesületeinknek, mint a Magyar Népszövetség, vagy a Magyar Színpártolók Egyesülete, minden fáradozása ellenére sem sikerült eddig alapszabályaikat jóváhagyni... Teljesen téves az a felvetés, hogy az ügynek ártunk vele, ha mozgalmunkat a politikai pártokon keresztül irányítjuk... Az egyedüli terep ahol a kisebbségi jogokat némileg respektálják, a politikai szervezkedés... Nem áll meg tehát az a feltevés, hogy a nyújtott anyagi támogatást a különböző párttitkárok veszik igénybe.”⁴⁷

Az RSZ intézte a Felvidékről érkező kérvényeket, az áttelepülők álláskéréseit, segítettek a Magyarországon tanuló felvidéki főiskolások elhelyezését. Rakovszky Iván, Perényi Zsigmond és Illés József 1921-ben a miniszterelnökhöz fordultak, azzal a kéréssel, hogy a minisztertanács határozzon arról, hogy 15 felvidéki vezető személy kapjon garanciákat arra, hogy ha a csehszlovák területről kiutasítják őket, vagy menekülniük kell, Magyarországon azonnal állást kapnak. A korábban állami alkalmazásban voltak továbbra is alkalmazásban maradnak, és a megszállt területeken töltött időszaktól a nyugdíjukba beszámítják. Bethlen Papp Antalnak küldött válaszában támogatja a kérést, de kéri a személyek névsorát. Az RSZ vezetői által a kérésre összeállított jegyzéken többek között szerepel Tuka Béla, aki számára egyetemi katedra fenntartását kérték, továbbá számos parlamenti képviselő és politikai vezető: Fedor Miklós, Korláth Endre, Fleischmann Gyula, Bóhm Rezső, Sziklay Ferenc.⁴⁸ Erre a jegyzékre a Rákóczi Szövetség, majd később a Felvidéki Egyesületek Szövetsége ajánlására lehetett felkerülni, és a húszas években több irat utal arra, hogy Csehszlovákiából áttelepülők ott töltött éveit beszámították a nyugdíjukba.⁴⁹ Példa erre Rakovszky Elek sáros megyei árvaszéki ülnök esete, aki 1927-ben repatriált.⁵⁰ Az áttelepülők állás-

hoz juttatására példa Körmendy-Ékes Lajos esete, aki Csehszlovákiából történt kiutasítása után, 1926 augusztusában Veszprém megye főispánja lett.⁵¹

A magyar kormány a Csehszlovákiában működő és anyagi támogatásban részesülő pártok egymás közti rivalizálását igyekezett csökkenteni. A magyar kormányköröknek jelentős szerepük volt abban, hogy 1922 februárjában megalakult a Szlovenszkói és Ruszinszkói Szövetkezett Ellenzéki Pártok Központi Irodája. A szervezet székhelye Losonc lett, igazgatója pedig Petrogalli Oszkár beszercebányai ügyvéd. A politikai munka súlypontja azonban egyre inkább áthelyeződött Prágába, a fővárosba. A magyar parlamenti képviselők idejük jelentős részét a parlamenti ülések alatt itt töltötték. Prágában működött a magyar nagykövetség, amely az anyaországgal történő kapcsolattartásban és az anyagi támogatás eljuttatásában egyre nagyobb szerepet játszott.⁵²

A központi magyar napilap szerepét a *Prágai Magyar Hírlap* (PMH) töltötte be a vizsgált időszakban. A *Prágai Magyar Hírlap* első száma 1922 június elsején jelenik meg és a csehszlovákiai magyarság legszínvonalasabb napilapjaként működik 1938-ig. A lap elindítását a magyar kormány jelentős összegekkel támogatta. 1922 végén egymillió koronás alapítókével részvénytársaságot hoztak létre a lap támogatására, melyhez a magyar kormány is hozzájárult. 1923 januárjában a jegyintézet 300 ezer cseh korona összegű kölcsönt juttatott a lapnak egy kitöltetlen, cseh felülbélyegzésű váltó ellenében. A kölcsön kamatait az RSZ költségvetéséből fedezték.⁵³ A visszafizetés módjáról nincsenek adataink, de a lap megjelenését követően az RSZ kimutatásaiban havi rendszerességgel szerepel a neki juttatott támogatás. A PMH előkészítésének időszakában, 1922 februárjában, kerül Prágába Flachbart Ernő⁵⁴, aki Csehszlovákiából 1929-ben történt elmeneküléséig jelentős szerepet játszik nemcsak a lap életében, hanem a pártoknak és a lapnak nyújtott támogatás szétosztásában is.

Az RSZ tevékenységét nagyon befolyásolta, hogy Rakovszky Iván 1922 júniusában belügyminiszter lett Bethlen kormányában. A szövetség irányítását ideiglenesen Szinyei Merse István⁵⁵ vette át. Az RSZ 1922/23 évi költségvetési tervezetét már ő dolgozta ki és küldte el Papp Antalnak.⁵⁶ A tervezetben új tételként szerepel a pozsonyi Orsolya rend támogatása. A rend tartotta fenn a két világháború között az egyetlen magyar tannyelvű női tanítónőképzőt Csehszlovákiában, ennek fenntartásához kért segítséget. Figyelmet érdemel a kérvényük elintézésének menete, mivel rávilágít a ki-

sebbségi ügyek intézésére. A kérést a Pozsonyból érkezett Végh Ferenc tolmácsolta a Vallás és Közoktatásügyi Minisztériumban, amely 1922. augusztus 16-án levélben fordul az ME II. ügyosztályához. Pataky Tibor a kérést továbbítja Papp Antalnak, aki a Rákóczi Szövetséget kéri fel a támogatás beiktatására. Hamarosan Szinyei értesíti a kérés pozitív elbírálásáról Pappot, aki Patakyt és rajta keresztül a miniszterelnököt informálja ugyanerről.⁵⁷

Szinyei csak ideiglenesen vállalta el a szövetség vezetését, és tevékenységére nem fordított annyi energiát, mint elődje. 1922 októberétől hosszabb időn át, magánügyei miatt, nem tudta ellátni a szövetség vezetését. Mivel az alkalmazottak közül senki sem tudta helyettesíteni a posztját, a pénzügyek irányításával Papp Antalt bízták meg, a többi kérdésben Perényi Zsigmond irányította a szövetséget.⁵⁸ Bethlen utasítására néhány nappal később Kiszely Gyula vette át az elnöki teendőket.⁵⁹

Szinyei Merse István 1923 nyarán a miniszterelnök és a külügyminisztérium belegyezésével jelentős változtatásokat hajtott végre a szövetségben. Megszüntették a külön lapszemlék kiadását, csupán a külügy lapszemléjének felvidéki részét egészítették ki. Megszüntették a Felvidéki Ligából alakult MNSZ II/A osztályát, amely érdemleges munkát már nem végzett, de dolgozói az RSZ költségvetéséből kapták fizetésüket. Pataky Tibor kapta feladatul, hogy keresse magához a feloszlátandó osztály vezetőjét, és vegye őt rá, hogy önkéntesen mondják ki feloszlásukat.⁶⁰

Az RSZ bomlása, amely már többnyire csak a támogatások továbbításával foglalkozott, ezzel még nem ért véget. Szinyei 1924 májusában, elsősorban takarékosági okok miatt, kérte a szövetség feloszlását. A jövőre nézve kérte, hogy a felvidéki pártok által létesített Központi Iroda jobban épüljön ki, mivel „az lesz hivatva azokat (a támogatásokat – A. B.) a szükséghez képest nemcsak felosztani, de azok megfelelő felhasználását ellenőrizni is.” Az irodával való összeköttetés céljára két személy kapjon megbízást. Az RSZ megszűnése után Magyarországon újítsa fel működését a Tót Közművelődési Egyesület, és ez végezze a felvidéki lapok szemléjét. „Az ifjúsági és kulturális ügyeket s a személyi segélyezések s álláskérők stb. kérdéseit természetesen legelőször is a Felvidéki Egyesületek Szövetségének e célból megerősített irodája.” A támogatás nyilvántartására Papp Antal irodájában nyitott számla szolgálna, a pénzeket a megbízott személyek juttatnák el részletekben a csehszlovákiai szervezetekhez. A szövetség munkatársait végkielégítéssel elbocsátják.⁶¹ Szinyei kéri a feloszlattal kapcsolatban, hogy

Janovetz Lajos, aki a szövetségnél „éppen a legkényesebb ágat a pénzkezelést kiváló pontossággal és lelkiismeretességgel látta el... kedvezőbb végelátás illetve nyugdíjban részesüljön”.⁶²

A Rákóczi Szövetség tehát mindössze három évig működött, szemben a Népies Irodalmi Társasággal, amely a húszas években jelentős szerepet játszott az anyagi támogatás közvetítésében a keleti területek felé, valamint az egész két háború közötti időszakban folytatta az erdélyi magyarsággal kapcsolatos adatgyűjtést, feltáró tudományos munkát.⁶³ Az RSZ megszűnésének az oka elsősorban az lehetett, hogy Rakovszky Iván távozása után nem tudott olyan befolyásos vezetőt felmutatni, aki össze tudta volna fogni a szervezet munkáját. A szövetségben tevékenykedő szakembergárda sem érte el azt a színvonalat, amelyet a NIT munkatársai képviseltek ebben az időben. Az RSZ munkatársainak egy jelentős része szlovák származású volt, akikkel szemben az akkori magyar kormányhatalom eleve bizalmatlan volt. A további ok a pénzhiány, a takarékoság lehetett, Szinyei ez utóbbira helyezte a hangsúlyt a felosztatást kérő beadványában. A szervezet Rakovszky távozása után egyre inkább veszített jelentőségéből, két év alatt fokozatosan leadta egyes feladatait, így megszűnése ennek a folyamatnak természetes betetőzése volt.

A Felvidéki Egyesületek Szövetsége

A Felvidéki Egyesületek Szövetsége (FESZ) 1922. június 29-én alakult meg. Néhány vezetőjének neve alapján feltételezhető, hogy a Felvidékről áttelepült, a korábbi állami apparátushoz tartozó egyének hozták létre. Első ismert elnöke Juhász Béla, aki korábban Kassán volt bíró, őt 1927-ben törént lemondása után Vaszkó Endre követett a szövetség élén.⁶⁴ Az RSZ felosztatása után a FESZ vette át dolgozóinak egy részét és könyvtárát. Sajtóreferense Podhradszky György lett, aki folytatta a felvidéki lapszemlék készítését, bár kisebb terjedelemben és ezeket már nem nyújtották be önállóan a különböző minisztériumoknak és az ME-nek. Egy 1927-ben készült kimutatás szerint hozzá került a Felvidéki Liga 1919 és 1923 közötti, valamint az RSZ 1921 és 1923 közötti teljes lapszemleggyűjteménye és irattára. A lapkivágatok összesen 70 kötetet tettek ki. A szövetség ekkor 15 csehszlovákiai napilapot, 6 hetilapot és 13 folyóiratot járatott. Beszerezték a Csehszlovák törvények összes kötetét. A személyzet ekkor összesen 8 főből állt.

Ügyvezető elnök, főtitkár, egy titkár, két sajtóelődő, két gépirónő és egy altiszt.⁶⁵ A szövetség a költségvetését a TESZK irodájában összeállított költségvetésből kapta. A Csehszlovákiához került területek magyarságának szánt tételt Észak vagy Rákóczi Szövetség címen vezették továbbra is Papp irodájában.⁶⁶ Ebből a költségvetésből, a budapesti központban tételben számolták el a FESZ-nek nyújtott támogatást.

A szövetség 1925-ben Hunfalvy Internátus néven kollégiumot hozott létre a Budapesten tanuló felvidéki egyetemi és főiskolai hallgatók részére, mely szintén a TESZK költségvetéséből kapott rendszeres támogatást a FESZ közvetítésével. Feltehetően azonban más jövedelemmel is rendelkezett. A szövetség az internátus céljára 1924-ben földbirtok adományozását kérte a miniszterelnöktől. A kérvény elbírálásáról csupán annyit tudunk, hogy Bethlen támogatta a javaslatot.⁶⁷ Lehetséges, hogy a FESZ is hozzájutott földbirtokhoz, hasonlóan az ekkor működő erdélyi diákok internátusához.⁶⁸ Az internátus egyetlen ismert, 1927/28 évi, részletes költségvetésében a bevételi oldalon azonban ilyen tétel nem szerepel. A legnagyobb összeggel, évi 5-7 ezer pengővel a Felvidéki Egyesületek Szövetsége támogatta a fenntartását.⁶⁹

A FESZ befolyása az anyagi támogatást illetően jóval kisebb volt, mint az RSZ-é. A fennmaradt töredékes iratanyag alapján csupán a Rákóczi Kulturális Alap néven vezetett számla kezelésére korlátozódott. Ebből fedezték a szövetség és az internátus, tulajdonképpen a budapesti központ fenntartását. Az elszámolásokat Papp Antal irodájának nyújtotta be havonta Vaszkó Endre elnök.⁷⁰

A húszas évek második felében a Magyarországon működő, a felvidéki magyarság gondozására alakult társadalmi szervezetek befolyása általánosan csökkent. Továbbra is fennmaradt azonban néhány egyén, elsősorban Szinyei Merse István és Perényi Zsigmond befolyása. A Felvidékre irányuló támogatást illetően feltételezhetően Szinyei Merse véleménye volt a meghatározó, az 1925/26 évi költségvetés tervezetét is ő készítette el. A javaslat alapján Perényi havi 110 ezer cseh koronás alappal rendelkezett, amelyből ő fedezte a kárpátaljai politikai és kulturális kiadásokat.⁷¹

A TESZK költségvetését négy nagyobb forrásból fedezték. Az állami költségvetésben a miniszterelnökség, a külügyminisztérium és a pénzügyminisztérium rendelkezési alapjában bújtták el a határon túli magyarságnak nyújtott anyagi támogatást, valamint a húszas évek közepétől a nagykö-

vetségeknél a vízumokból befolyt összegeket adták át egyenesen a kisebbségi szervezeteknek. A nagykövetségek bevonására a kisebbségi szervezetek finanszírozásba Kánya Kálmán javaslatára került sor 1924 júniusától.⁷² A prágai nagykövetség esetében ez havi 100–150 ezer koronát jelentett, amelyet nem számoltak el a pénzügyminisztériumnak.⁷³ A Csehszlovákiába irányuló támogatás legfontosabb közvetítőjévé a prágai nagykövetség vált. A szlovákiai intézményeknek szánt összegeket Flachbart Ernő, a ruszinszkoói támogatásokat általában Korláth Endre vagy közvetítője vette át. 1926-ban, havonta 300–400 ezer csehszlovák koronát fizettek ki két tételben a nagykövetségen.⁷⁴ A pozsonyi konzulátus, 1927-ben történt megnyitása után, a következő években egyre nagyobb szerepet kapott a pénzek és az információk közvetítésében, részben átvette a prágai követség e téren korábban játszott szerepét is.⁷⁵

Az anyagi támogatás keretei 1921 és 1930 között

Az anyagi támogatást a legnagyobb titoktartás mellett kezelték úgy az anyaországban, mint a határon túl. Az átutalásokról gyakran nem készültek feljegyzések, vagy ellenőrzésük után később azokat megsemmisítették. Papp Antal egyik előterjesztésében engedélyt kért a miniszterelnöktől egy magánlakáson összegyűlt számadások megsemmisítésére. Mivel „azoknak teljes egészükben való megőrzése egy magán lakásban sok veszélyt rejt magában, hivatalos levéltárban való elhelyezésük pedig szintén veszedelmes lenne.” Megjegyzi még, hogy hasonló gyakorlatot alkalmaznak a külügyminisztériumban is.⁷⁶ A szervezetek titkosságának megőrzése, a kémkedés ellen külön magándetektív-szolgálatot foglalkoztattak. Ennek költségei Védelem címén szerepelnek a TESZK költségvetésében.⁷⁷

A levéltári források hiánya különösen szembeűnő a Bethlen István lemondását követő időszakban, amikor úgyszólván nem találunk feljegyzéseket az anyagi támogatásról. A Bethlen-korszak alatt működő TESZK töredékesen fennmaradt iratanyaga azonban lehetővé teszi, hogy áttekintsük és elemezzük a Csehszlovákiába irányuló támogatást. Hangsúlyozzuk, ez csak a TESZK költségvetésén keresztül nyújtott támogatásra vonatkozik, a más alapokból, alkalmanként nyújtott támogatásokra külön utalunk.

A húszas években a csehszlovákiai magyarságnak nyújtott támogatást táblázatban foglaltuk össze.⁷⁸ Az 1924/25-ös évről nincsenek adataink,

az 1925/26-os évről rendelkezésünkre áll Szinyei Merse István javaslata a felvidéki költségvetésre. Ebben havi 7 millió korona és 368 ezer csehszlovák korona kiadást javasol.⁷⁹

Az anyagi támogatást a felhasználás helye szempontjából két részre oszthatjuk, az anyaországban illetve a Csehszlovákiában felhasznált összegekre. Az anyaországban felhasználthoz tartoztak a budapesti központ és a védelem költségei, amelyek a társadalmi szervezetek titkosságát voltak hivatottak biztosítani. A táblázat nem tartalmazza a Védelem költségeit, mely évente 732 ezer és 1,2 millió csehszlovák korona között mozgott.⁸⁰

A hiányos adatok ellenére is az egyes éveket összehasonlítva megfigyelhetők bizonyos tendenciák a támogatási stratégiában. A budapesti központ költségei minden esetben néhány százalékát tették ki a kiadásoknak. Az 1923/24-es évben némileg torzítja az arányokat a magyar korona nagymértékű értékvesztése, a korona/valuta árfolyam rosszabbodása. A központnak szánt összegekből fizették az RSZ, majd a FESZ munkatársait, folyósították a támogatást az MNSZ II/A osztályának, szerezték be a csehszlovák sajtót és a könyveket, valamint az iroda dologi kiadásait. A Hunfalvy Internátus 1925 őszén alakult, és fenntartásának költségeit a központ költségvetésében számolták el, ezért mutat némi emelkedést a budapesti központ részesedése a húszas évek második felében.

A tisztviselői segélyek az évek során csökkenő tendenciát mutattak, mert arra számítottak, hogy a munkanélküli hivatalnokok elhelyezkednek. A húszas évek végén ebbe a kategóriába csupán egy szűk réteg, a komáromi és a somorjai evangélikus lelkészek, valamint Petrogelli özvegy édesanyjának rendszeresen folyósított segélyek tartoztak. Az előbbieket Raffay Sándor evangélikus püspök, illetve a Thököly Szövetség jóváhagyásával fizették ki. A két magyar evangélikus gyülekezet megőrizte függetlenségét a túlnyomórészt szlovák evangélikusoktól, ezért számíthattak anyaországi támogatásra.

A kultúra és az iskolaügy támogatása csökkenő tendenciát mutat, végül 12 százalék körül stabilizálódott. A kezdeti helyzetfelmérő évek után kiderült, hogy a római katolikus és református magyar elemi iskolák nem szorulnak nagyobb támogatásra. Az evangélikus iskolák több északi városi szórványban megszűntek. Nagyobb hiány mutatkozott a magyar középiskolák és különösen a főiskolák és egyetemek terén, amelyeket fokozatosan megszüntettek, illetve szlovák nyelvűvé alakítottak át. Ezért kapott a húszas évek

elejétől rendszeresen támogatást a pozsonyi Orsolya rend által fenntartott tanítóképző, az 1925-ben megalapított losonci református teológia, a komáromi papnevelő intézet.

A támogatott sajtótermékek között voltak a szepességi magyar újságok, a *Szepességi Híradó* és a *Szepességi Hírlap*. A magyar városi szórványok fenntartása szempontjából nagy jelentőséget tulajdonítottak megjelenésüknek. A legtöbb támogatást azonban a PMH kapta központi magyar lapként. A támogatás nagysága nagyon változó volt, függött pillanatnyi kiadási költségeitől és a bevételektől. A magyar pártok apparátusán keresztül próbálták meg terjeszteni a lapot, ám az egyes pártoknak voltak saját lapjaik, ezért gyakran elhanyagolták és nem tekintették sajátjuknak a PMH-t. A lap terjesztését az is nehezítette, hogy gyakran egy nap késéssel érkezett Szlovákiába, illetve Kárpátaljára. A szerkesztőségben állandó volt a viszály, az újságírók közötti személyes ellentétek. A lapot irányító szindikátus vezetősége erélyes intézkedésekkel megpróbálta a példányszámot növelni, a lapot érdekesebbé tenni. 1927 végén hétköznap 9500, vasárnap 11 600 példányban jelent meg. A lap 1927 novemberi havi vesztesége 12 ezer korona volt.⁸¹ A lap 17 éves fennállása alatt rendszeres anyaországi támogatást kapott, amely nélkül nem tudott volna fennmaradni. A támogatási összegek az egymást követő években is nagy változásokat mutatnak. 1926-os év második felében havi 43 500 cseh korona támogatást kapott, 1928/29-ben évi összegben mindössze 75 ezer koronát irányoztak elő támogatására, a következő évben már magasabb, 200 ezer korona volt a tervezett évi támogatás.

Az első évet leszámítva, a csehszlovákiai támogatás több mint a felét a politikai pártok kapták. A címzettek között volt az OKP és a kiscgazdapárt, miután ez utóbbi 1925-ben a jogpárttal egyesült, és létrejött a Magyar Nemzeti Párt (MNP) és jogutódja kapta a támogatást. Külön támogatásban részesült a ruszinszókói kiscgazda és a keresztényszocialista párt. A magyar pártokon kívül a szepességi németek és Kurtyák István ruszin pártja tartozott még a támogatottak közé. A két legnagyobb párt esetében havi több tízezer csehszlovák korona támogatás érkezett. A pártok elsősorban ebből az összegből fizették az apparátusukat, tartották fenn irodáikat, adták ki párt-sajtójukat.

A támogatás nem egyenletesen oszlott meg az egyes hónapokban, ez elsősorban azzal magyarázható, hogy a pártok régebbi adósságaikra és választási kiadásaikból származó többletkiadásaikra hivatkozva állandóan támoga-

tásaik megemelését kérték. 1926 második félévében a következőképpen kapták meg a politikai pártok a segélyeiket: július – 551 ezer, augusztus – 294 500, szeptember – 255 ezer, október – 177 500, november – 485 ezer, december – 277 500 csehszlovák korona.⁸²

A választások alkalmával külön támogatásban is részesültek a pártok, amelyeket más alapokból fedeztek. 1925-ben a külügyminisztérium 1 millió csehszlovák koronával támogatta a magyar pártok választási kampányát.⁸³

Az északi szervezeteknek nyújtott támogatás mértéke és a felhasználás módja többször vált kritika tárgyává. Papp Antal, összegezve a TESZK első öt éves gazdálkodását, kiemeli, hogy az egyes országokban élő magyarság létszámához viszonyítva az arányosnál jóval nagyobb mértékben részesedik a Csehszlovákiához került magyarság. A Kárpát-medencében 1930-ban a Magyarországon kívül élő magyarság 26,5 százaléka élt a Csehszlovákiához csatolt területeken, míg 55,9 százaléka élt a Romániához csatolt területeken. Ennek ellenére az északi területek költségvetése egyes években meghaladta a keleti részek költségvetését.⁸⁴ Ezenkívül „amíg a keleti részeken a rendelkezésre bocsátott összegeknek mintegy 90 %-a kulturális célokra fordított és csupán a fennmaradó 10 % ment politikai célokra és propagandára, addig ez az arány a délen már mintegy 40 és 60 %-ra bomlik, északon ellenben úgy szolván teljes egészében a politika, itt is legtöbbszörre a személyes kiadások emésztik fel a kiadott összegeket.”⁸⁵

Többször tettünk említést arról, milyen nagy hangsúlyt helyeztek a magyar kormánykörök a szlovák autonóm mozgalom megnyerésére, amelyet az egész csehszlovák állam léte szempontjából az egyik kulcskérdésnek tekintettek. Az OKP többször próbálta tárgyalások útján megnyerni a Hlinka vezette szlovák néppártot az együttműködésre. A cél egy autonomista vagy katolikus blokk kialakítása volt. Fontos szerepet szántak e téren Tuka Bélának, aki – beépülve a néppártba – annak egyik alelnöke lett. Ezek a kísérletek azonban végig eredménytelenek voltak. Több titkos és nyílt tárgyaláson sem tudták elérni, hogy a néppárt elkötelezze magát a magyar pártokkal történő együttműködésre. Ezért az OKP szlovák osztályát igyekeztek kiszélesíteni, a szlovák vidékeken a párt jelöltek indított a választásokon. Ez a terjeszkedés még jobban elriasztotta a néppártot, hiszen riválist látott a OKP-ban. A két háború között, a belpolitika és gyakran a külpolitika függvényében, hol felerősödött, hol fagyossá vált a viszony a két párt között. A magyar kormánykörök részéről

azonban nagy nyomás nehezedett az OKP vezetőire, hogy újból és újból próbálják megnyerni a néppártot.

Megnyerési kísérletek nem csak politikai, de anyagi téren is voltak. Tuka Béla és Rakovszky Iván már a húszas évek elején többször utalt rá, hogy titkos pénzügyi támogatással kell Hlinkáékot megnyerni. Több jel is utal arra, hogy a szlovák néppárt valóban kapott Magyarországról anyagi támogatást. Ez a párt, a ruszin autonomista Kurtyák István pártjával ellentétében, nem szerepelt a TESZK költségvetésében, nem kapott rendszeres támogatást. Inkább célhoz kötött, például választások alatti támogatásról volt szó, illetve egyes vezetőit próbálták nagyobb pénzüsszegekkel megnyerni.

Ezeket a támogatásokat azonban még titkosabban kezelték, mint a magyar pártok támogatását, ezért konkrét adatokat találni még nehezebb. Eddig egyetlen számszerű adatra bukkantunk, egy 1927 márciusában kelt, a külügyminisztériumnak küldött aláíratlan napi jelentésre, amely egyértelműen utal a pénzügyi támogatásra. „Szülő Gézával annyiban maradtunk” – írja a szerző – hogy „az annak idején Hlinka által igénybe vett 2 000 000 cseh korona összegű kölcsön visszafizetése ügyében meg lehet elégedni azzal, hogy azonnal visszatérítik a tőke 35 %-át, a tőke 50 %-át illetőleg pedig kellő biztosíték mellett haladék adatik.”⁸⁶ A Magyarország által Hlinkának nyújtott pénzügyi támogatás politikai hatása nem ismert, ennek felderítése további kutatást igényel.

A Hlinkának nyújtott 2 millió korona értékű kölcsönről valószínűleg a csehszlovák rendőrség is tudomást szerzett, mivel többször felmerült a Tuka-per során. A vádakkal kapcsolatban Hlinka vezércikket írt a *Slovák* című lapban, amelyben hevesen cáfolta, hogy a pénz, amelyet a néppárthoz közel álló, csőd helyzetbe került gazdasági vállalkozások megmentésére használt fel, a magyar kormánytól származott. „A kassai káptalanság kimentett a szorultságból, két milliót adott kölcsön, amelyet még ma is véres ve-rejtéssel törleszttek.” – írta Hlinka vezércikkében.⁸⁷

Bethlen István, tíz év kormányzás után, 1931 augusztusában váratlanul lemondott kormányfői posztjáról. Ebben az időben készült egy kimutatás arról, hogy az előző évtized alatt milyen támogatást közvetített a TESZK a határon túlra az egyes utódállamokba. A jelentés szerint 1931 június végéig az északi szervezetek 8 399 000 pengő (akkori árfolyamon 49,4 millió csehszlovák korona) támogatást kaptak. Ez az összeg a TESZK egy évtizednyi kiadásainak 33 százalékát tette ki.⁸⁸

Anyagi támogatás a harmincas években

A Bethlen István utáni kormányok az anyagi támogatás kereteit átalakították. A TESZK támogatást közvetítő szerepe megszűnt. 1931-től nincs nyoma annak, hogy a TESZK a kisebbségi magyarság irányába pénzügyi támogatást nyújtana, koordinálna. A töredékes források alapján megállapítható, hogy az anyagi támogatás közvetlenül a Miniszterelnökségről és a Külügyminisztériumból érkezett. A közvetítésre a felvidéki szervezetek irányába továbbra is a prágai nagykövetséget és pozsonyi konzulátust használták fel. A harmincas évektől a FESZ tevékenységéről sincsenek adataink.⁸⁹ A támogatás mértéke a nagy gazdasági válság idején, a harmincas évek elején, csökkent. A Csehszlovákiába irányuló támogatás csökkenésének másik oka az volt, hogy az új magyarországi vezetés nem bízott oly mértékben a felvidéki magyar pártok vezetésében, mint Bethlen. Szüllő Géza, az OKP elnöke számos levélben eredménytelenül tiltakozott a támogatás csökkentése ellen. „1931. év augusztus 1-én a budget-ben kaptam a normal-budget-re havi 100 000 koronát a rendelkezési alapra havi 10 000 koronát. Ekkor egyszerre, minden átmenet nélkül, anélkül, hogy erről tudattak volna, leszállították a javadalmamat:

augusztusban	110(ezer) k.cs.-ről	82.000 k.cs.-re
szeptemberben		88.000 “ “
októberben		88.000 “ “
novemberben		60.000 “ “
decemberben		59.000 “ “

Ilyen leszállítást semminemű intézmény nem bír el, hiszen augusztustól kezdve a manko 211.000 k.cs.”⁹⁰

Az anyagi támogatás csökkentésének háttérében az állt, hogy Szüllő Géza egyértelműen Bethlen István volt miniszterelnök bizalmasának számított, és az új kormánnyal már korántsem voltak ilyen jó kapcsolatai. A másik ok valószínűleg az lehetett, hogy az új kormány erőteljesen szorgalmazta a magyar pártok egyesülését Csehszlovákiában. Ennek lehetősége a húszas években már többször is felmerült, és az MNP feltétel nélkül támogatta azt. Az egyesülés azonban az OKP ellenállása miatt nem valósult meg. A magyar kormánykörök ezért is szorgalmazták egy elnöki váltást a keresztényszocialistáknál. Hogy Szüllő 1932 augusztusában önként lemondott pártelnöki posztjáról, annak közvetlen kiváltó oka az volt, hogy

a magyar kormánykörök megvonták a pénzügyi támogatást. Az új magyar kormány az elnöki posztra gróf Esterházy Jánost választotta ki, aki a magyar kormánykörök elképzeléseit jobban meg tudta valósítani. Ő volt az, aki újra biztosítani tudta a párt számára a folyamatos anyagi támogatást. Ezért 1932 decemberében az országos pártvezetőség az elnöki posztra egyhangúlag választotta meg Esterházyt, annak ellenére, hogy sok párttag számára teljesen ismeretlen volt, azok pedig, akik ismerték, tapasztalatlanoknak tartották.⁹¹

A Felvidékre juttatott anyagi támogatás túlnyomó többségét a harmincas években is a pártok kapták, akik továbbra is elsősorban ebből tartották fenn irodáikat, titkárságaikat. Ebben az időben is fennmaradt a ruszinszkoói pártok finanszírozási különállása. A sajtó terén az elsőszámú támogatott a PHM maradt.

Az OKP és a Magyar Nemzeti Párt 1936-ban történt egyesülését szorgalmazók elsősorban takarékosági okokkal igyekeztek mindezt megmagyarázni, mondván, így kettő helyett majd csak egy apparátust kell fenntartani. A töredékes adatokból azonban úgy tűnik, az apparátus és a költségek nem csökkentek jelentős mértékben. Az egyesülést elsősorban az MNP szorgalmazta, amelynek pénzügyi helyzete konszolidált volt, míg az OKP nem tudta rendezni régebbi adósságait. Az egyesülés a magyar kormány egyetértésével és támogatásával történt meg, és a keresztényszocialista párt ígéretet kapott adósságai rendezésére, amely nagyban hozzájárult ahhoz, hogy az egyesülés létrejöhön. Itt az apparátus, a titkári állások, a független státuszok fenntartásáról volt szó. „Mikor Magyarországról ígéretet kapott, hogy az adóssága rendezve lesz, a Magyar Nemzeti Párt belegyezett, hogy a járási titkárságokon két titkár legyen és így mindkét párt képviselve legyen, a keresztényszocialisták belegyeztek az egyesülésbe.”⁹²

1938-ban, néhány hónappal az első bécsi döntés előtt, Szűllő beszámolója alapján „A magyar ügyre a következő segítyeket osztják ki

Korláth pártja kap	42	ezer	koronát
Bródy „ „	58	„	„
az Egyesült párt „	123	„	„
a PMH havonta „	60	„	„
az Új Hírek „	40	„	„
az ifjúság „	20	„	„
Vagyis összesen	343	„	„ havonta,
ami egy esztendőben 4 millió 116 ezer koronát tesz ki... ⁹³			

A kárpátaljai Korláth Endre vezette magyar és a Bródy András vezette ruszin pártok a két magyar párt egyesülése után is aránytalanul nagymértékű külön támogatást kaptak. A PMH-t a harmincas évek második felében az állami cenzúra többször hónapokra betiltotta, ezért került kiadásra Pozsonyban egy másik napilap, az *Új Hírek*. Ezzel próbálták a magyar pártok pótolni a kieső központi lapot.

A harmincas években is néhány Csehszlovákiában élő személy kapott rendszeres segílyt Magyarországról. 1936-ban havi 8000 koronát fordítottak erre a célra. Feltehetően Tuka Béla feleségéről van szó az alábbi idézetben. „...ebből a 8000 koronából többek között egy intelligens úri asszony kapott mostanáig 2000 koronát, mely összegből nemcsak hogy saját magát kellett fenntartania, de ezen összegből kellett fedeznie azon útiköltségeket is, melyek felmerülnek minden hat hétben akkor, ha férjét ki már 7 éve el van csukva és további 8 év áll előtte meg akarja látogatni.”⁹⁴

Az oktatásügy támogatása

A magyar oktatásügyet az impériumváltás után a legnagyobb veszteség az egyetemi és főiskolai oktatás terén érte. A két világháború között mindössze 8 magyar tannyelvű gimnázium működött Csehszlovákiában. A húszas évek elejére a magyar gimnáziumi oktatás terén is hiány mutatkozott. Különösen az északi városi magyar szórványok kerültek nehéz helyzetbe, akik az elemi iskoláikat is elvesztették.

Az anyaország részéről érkező anyagi támogatás igyekezett ezeket a kedvezőtlen jelenségeket ellensúlyozni, a magyar nyelvű oktatást fenntartani. A Thököly Szövetség részéről a szepességi és a Sáros megyei evangélikus magyar iskolák rendszeres támogatást kaptak. Ennek a támogatásnak köszönhetően tudott fennmaradni az egész két háború közötti időszakban a magyar evangélikus elemi iskola Eperjesen. A Thököly Szövetség több Gömör megyei evangélikus iskolát is támogatásban részesített.

A magyar nyelvű tanítóképzést is csaknem teljesen fől számolták a húszas évek elején, ezért volt nagy jelentősége a pozsonyi Orsolya rend által fenntartott női tanítóképzőnek, amely 1922-től szerepel a Rákóczi Szövetség költségvetésében. A húszas évek elején negyedévente kapott 10-15 ezer korona támogatást. Az 1929/30 évi költségvetésben 120 ezer korona volt terelve az intézmény részére.⁹⁵

Kassán mindössze egy magyar nyelvű reálgimnázium működött a húszas években, és mivel nem sikerült egy újabb gimnázium nyitását hivatalos úton megoldani, ezért a Vallás és Oktatásügyi Minisztérium támogatásával egy gimnáziumi tanfolyamot indítottak a húszas évek első felében.⁹⁶

Az impériumváltás után nagy számú egyetemi és főiskolai hallgató tanult Magyarországon. Gondozásukat először a Felvidéki Liga, a Rákóczi Szövetség, majd a Felvidéki Egyesületek Szövetsége látta el. A diákok megalakították szervezetüket, a Felvidéki Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Egyesületét (FEFHE), amelyről az első említés 1921-ből származik.⁹⁷ Az egyesületnek a harmincas évek elején 400 tagja volt.⁹⁸ A magyar kormány az első években az anyaországban tanuló egyetemi hallgatók helyzetét átmenetinek tekintette. A gyors területi revízió reményében arra számított, hogy hamarosan a szülőföldjükön fejezhetik be majd tanulmányaikat. A későbbi években pedig azzal számolt, hogy a diploma megszerzése után hazatérnek szülőföldjükre, és az ottani magyar kisebbség vezetői lesznek. A források hiányában nem tudunk pontos adatokkal szolgálni az elképzelések megvalósulásáról, azonban alig van tudomásunk olyan magyar értelmiségi tevékenységéről Csehszlovákiában a két világháború között, akik Magyarországon végezték az egyetemi és főiskolai tanulmányaikat. A csehszlovák hatóságok a Magyarországon végzett fiatal értelmiségiek diplomáját nem nosztrifikálták.

A Hunfalvy Internátus működéséről 1930-tól nincsenek adataink. Ebben az időben a magyar kormány megváltoztatta az elcsatolt területekről származó diákokkal kapcsolatos stratégiáját, mivel világossá vált, hogy különböző okok miatt a diploma megszerzése után kevesen térnek vissza szülőföldjükre. Tehát nem tudnak értelmiséget nevelni a Magyarországon a határon túli magyarság számára, és ezért inkább az utódállamokban tanuló magyar diákokat kezdték el támogatni. 1931-ben megszüntették az erdélyi diákok internátusait is.⁹⁹

A húszas évek közepére egyre nagyobb problémát jelentett Csehszlovákiában a református lelkészek képzése.¹⁰⁰ Ebből a célból hozták létre 1925-ben Losoncon a Teológiai Főiskolát, amely 1939-ig működött. A magyar kormány is támogatta az intézményt. A TESZK, illetve az északi részek számára előirányzott 1929/30 évi költségvetésben 50 ezer koronával szerepel.¹⁰¹

A komáromi bencés főgimnázium volt a két háború közötti magyarság egyik legjelentősebb középiskolája. Az intézmény és a városban működő diákmenza is rendszeres támogatást kapott Magyarországról. A menza az évi

költségvetésekben külön tételként is szerepel. 1928/29-ben évi 16, 1929/30-ban 20 ezer korona támogatást kapott.¹⁰²

A magyar nyelvű katolikus papok képzése az első évektől kezdve megoldatlan volt. A római katolikus egyház vezetése teljesen szlovák kézbe került az impériumváltás után, a papok képzése is csupán szlovák nyelven folyt. A gondok enyhítése érdekében magyar papnevelő intézet és internátus épült Komáromban. Erre a célra a TESZK költségvetésében az 1928/29 évre 300 ezer koronát irányoztak elő.¹⁰³

Miután a magyarországi diplomák elismerését megtiltották, egyre inkább a prágai és a brünni német, valamint a cseh egyetemek látogatása vált általánossá a magyar középiskolát végzettek körében. A húszas évek végére felnőtt egy fiatal generáció, akik a középiskolát, a főiskolát vagy az egyetemet már az új államban, nagyrészt nem anyanyelvükön végezték. A magyar politikai pártok értékrendjétől, érzelemlágától sokszor eltérő értékeket való fiatal értelmiség megnyerése nagy gondot jelentett a magyar politikusok és a magyar kormány számára. Különösen a húszas évek végétől egyre növekedett a kommunista ideológia befolyása a magyar egyetemisták körében. A Balogh Edgár vezette baloldali Sarló mozgalommal szemben, nemzeti érzelmű ifjúsági szervezetek létrehozásával és a magyar diákmenzák, diákotthonok létrehozásával és azok anyagi támogatásával igyekeztek annak befolyását csökkenteni. A pozsonyi regős cserkész mozgalom, amelyből a Sarló kinőtt, kezdetben szintén részesült anyaországi támogatásban, az elhidegülés, sőt az ellenségeskedés néhány évvel később jött létre.¹⁰⁴

A kárpátaljai iskolák külön pénzügyi támogatást kaptak. Ezt a pénzalapot Perényi Zsigmond egyedül kezelte a húszas években. Ezen a területen a támogatottak köre még feltáratlan. Minden bizonnyal itt is elsősorban a magyar tannyelvű egyházi iskolák számíthattak támogatásra.

E tények ismeretében meglepő, hogy a magyarországi támogatáson belül az iskolaiügyre aránylag milyen kevés összeget fordítottak. Különösen szembetűnő ez az aránytalanság a politikai pártoknak nyújtott támogatással összevetve.

A támogatás hatása a kisebbségi társadalomra

A magyarság gazdasági tévesztése is rendkívül gyorsan ment végbe az impériumváltás után. A magyar kormányzatnak a felvidéki magyar pénz-

ügyi érdekeltségek megsegítésére szánt segélyakciói nem sok eredménnyel jártak, nem állt arányban a cseh ipari és pénzügyi behatolás mértékével sem. Ráadásul a két meghatározó kisebbségpolitikai stratégia is a gazdaságpolitikában tért el egymástól a legmarkánsabban: Szüllő számára a magyarság rossz gazdasági helyzete a nemzetiségi elégedetlenségét is fokozó tétel volt, míg Szent-Ivány épp a gazdasági önszerveződés, a Csehszlovákián belüli gazdasági érvényesülés híve volt.

A magyarországi anyagi támogatás a politikai pártok esetében volt a legjelentősebb, és így ezek működésére gyakorolta a legnagyobb hatást. Lehetővé tette ezek apparátusának fenntartását, független státusok létrehozását. Az anyagi támogatás csökkentése vagy megvonása leginkább e réteg létét veszélyeztette.

A pártok kiadásának döntő többségét az alkalmazottak fizetése tette ki, majd az útiköltségek és az irodák fenntartása. A pártok apparátusa már a húszas évek elején kialakult. Az állások bizalmassága miatt fizetések viszonylag magasak voltak. Az OKP alkalmazottainak havi fizetése ebben az időben 600 és 2000 cseh korona között mozgott.¹⁰⁵ Hasonló volt a helyzet a másik magyar pártban is. Az irodaszolgák és gépfőrönők bére 500–600 korona volt, a titkárok fizetése 1000 és 1800 korona között ingadozott.¹⁰⁶ A húszas évek elején Csehszlovákiában 90–100 korona, a harmincas évektől, a gabonaárak monopolizálásától kezdve 130 korona volt, azaz egy métermázsza búza ára. Egy kaszás arató napszáma 10 korona körül mozgott.

A pártok alkalmazottainak nagy része állásvesztett állami hivatalnokok közül került ki. Akadtak közöttük tanárok, tanítók, jegyzők, vasúti tisztviselők, sőt filozófiai és jogi doktorok is. A harmincas évek elején Szüllő Géza a következőképpen jellemezte az OKP felépítését: „A keresztényszocialista párt teljes közigazgatási organizációval bír Szlovenszkon. Két nagy centruma van: Pozsonyban és Kassán. A pozsonyi körletben a központban 16 alkalmazott van, a vidéken pedig 17 titkár működik. A pozsonyi központ személyzetébe bele van számítva a Magyar Néplap, a tót Vola Ludu (helyesen Völa ludu – A. B. megj.) és a most felállítandó német Deutsche Zeitung lapok szerkesztősége, amely utóbbit adakozás útján újra életbe tudtam léptetni. Ezek az alkalmazottak a központban a párt központi adminisztrációján kívül intézik a tartománygyűlési képviselők klubjának ügyeit, a tartomány fővárosában (Pozsonyban – A. B. megj.) lévő központi hivataloknál elfekvő ügyeket stb. A vidéken pedig titkárságok vannak Léván, Nyitrán, Dunaszerdahelyen, Somorján, Besztercebányán, Érsekújvárott, Vágsellyén,

Ipolyságon, Galántán, Ipolynyéken, Verebélyen, Komáromban, Körmöcbányán és Navojovcén.

A kassai főtítkárságon 12 alkalmazott van, vidéki titkárság pedig 11, és pedig: Losoncon, Rimaszombatban, Rozsnyón, Szepsiben, Királyhelmecezen, Gálszécsezen, Nagymihályon, Szobráncon, Eperjesen, Iglón és Sárosban. A kassai központban szerkesztik a *Nép* című lapot, amelynek szerkesztői szintén a főtítkárság alkalmazottai közé vannak számítva.

Mindezeknek az intézményeknek megvan majdnem mindenütt a maga kaszinója, népköre, helyisége. Ezekben a helyiségekben gyűlnek össze a magyarok, vagy a tótok, különböző ipartestületek, szakszervezetek, itt folynak le a színelőadások, műkedvelő előadások, zeneegyesületek, ifjúsági sportegyesületek s egyéb egyesületek összejövetelei. Ezeket mind állandó titkáraink vezetik...

Ezen az állandó kiadásokon kívül a keresztényszocialista pártnak részt kell vennie mindennemű társadalmi megmozduláson, a hitélet élesztését előmozdító intézményekben, processziók rendezésében, színelőadások rendezésében, propaganda-kiadásokban stb., úgyhogy az az összeg, amely rendelkezésre áll (ti. a támogatás a magyar kormány részéről – A. B. megj.), per absolute nem elegendő ezen kiadások fedezésére. Csak úgy tudunk kijönni, hogy a legszigorúbb óvatossággal takarékoskodunk és néha gyűjtünk. A gyűjtéseknek azonban jóformán semmi eredményük nincsen, mert az arisztokrácia hihetetlen nemtörődomséggel s szűkkeblűséggel viseltetik, száz koronát sem ad, mert azt mondja, hogy nincsen, a középbirtokosság elvesztette vagyonát, a népnek pedig a lelkesedését anyagiak követelésével lecsökkenteni nem lehet.¹⁰⁷

Egy másik helyen így érvel a titkárok fenntartása mellett: „A titkárságok nem színekurák. A titkár a közvetítő szerv a központ és a közönség között, a titkár a szervezetek vezetője, tanácsadója, híveinket ügyes-bajos dolgaikban segíti és különösen fontos a szerepe a hivatalokban való közbejárások körül (adóügyek, iskolai-ügyek, segélyügyek stb.). Híveink jó része nem tud tótul a titkárra tehát annál is inkább rászorul.”¹⁰⁸

A Szűllő által leírtak nagy vonalakban érvényesek voltak a másik magyar pártra is. Az MNP apparátusa azonban némileg kisebb volt, hiszen ő csupán a magyar vidékeken tartott fenn irodákat, titkárságokat, a szlovák lakta területeken nem. Nem volt német osztálya sem. Az általa kiadott egyetlen sajtótermék a *Barázda* című hetilap volt.

A magyarországi anyagi támogatás különösen a belső pártviszályok, pártszakadások esetében játszott döntő szerepet. Az OKP 1925-ös belső viszályai alkalmával Lelley lemondatásában és Szüllő pártelnökké választásában is döntő szerepet játszott a támogatás megvonása Lelleytől. A pártszakadás után sorra kerülő parlamenti választások alkalmával a Lelley-csoport vereségében is a pénzhány játszotta a főszerepet, míg a Szüllő-féle szárny az évi költségvetésen felül külön támogatást kapott a választásokra.

A Magyar Nemzeti Párt az 1925-ös választásokat követően a szudétanémet pártokkal alkotott közös parlamenti klubbot, és több fontos törvény esetében a csehszlovák kormánytöbbséggel együtt szavazott. Sőt, komoly tárgyalások folytak a párt kormánybalépéséről. E lépések egy részéhez megkapta a magyar kormánykörök egyetértését, azonban néhány esetben ezeken túllépve tett kormánytámogató lépéseket. A mereven ellenzéki álláspontra helyezkedő OKP-val rendkívül megromlott a viszonya. 1926 végén a magyar kormánykörökben is felmerült, hogy az MNP-től megvonják az anyagi támogatást. Erre hívta fel az illetékes köröket a prágai nagykövet is. 1927 elején az MNP havi támogatását több alkalommal Budapesten fizették ki, ami a nagykövetet felháborította: „Budapesti tartózkodásom idején a Miniszterelnök Úr Önagyméltóságával tartott megbeszéléseink során, megfontolás tárgyát képezte az az eshetőség, hogy amennyiben Szent-Ivány József a magyar kormány által neki írásban átadott feltételek nemteljesítése dacára is a jelenlegi opportunistá színezetű politikát folytatná, a Magyar Nemzeti Párt részére megállapított subventió esetleg beszüntetessék.

Tapasztalom, hogy a közelmúltban a Nemzeti Párt és a Prágai Magyar Hírlap havi quótája ismételten Budapesten fizettetik ki és a követséghez csak azok az összegek küldetnek, amelyek a többi szervezetet illetik...

Tisztelettel kérek tehát Kegyelmes Uram légy szives hathatósan közbenjárni, hogy a subventiók összegek a jövőben a maguk teljes összegében hozzám továbbíttassanak, annyival is inkább, mivel a Szent-Iványnak adott terminus (január 31.) már lejárt, s bár vele Budapest óta nem volt alkalmam találkozni, a hozzám érkezett hírekből arra kell következtetnem, hogy ő a Budapesten nyert utasításokat nem tartja be, amiért is most van a legfőbb ideje annak, hogy őt kezünkben tartsuk.”¹⁰⁹

Az ellentéteknek a magyar kormánykörök és a párt között az vetett véget, hogy az MNP kilépett a német klubból, és 1927 őszétől ismét ellenzéki álláspontra helyezkedett.

A magyar kormány jelentős mértékben befolyásolta a parlamenti választások alkalmával a magyar pártok jelölőlistáinak összeállítását. Több alkalommal előfordult, hogy a párton belüli támogatottság hiánya, sőt nemegyszer a pártok vezetőségének kifejezett ellenállása sem tudta megakadályozni, hogy Budapest kérésére egyes személyeket előkelő helyre soroljanak a választási listákon. Példa erre Jabloniczky János esete, akivel szemben az OKP-ban tömörült katolikus papok fenntartásaikat fejezték ki az 1935-ös parlamenti jelölőlisták összeállításánál. Budapest azonban kifejezetten ragaszkodott ahhoz, hogy Jabloniczky felkerüljön a listára.¹¹⁰ A luteránus Jabloniczky az érsektúrvári választókerületben a két párt közös listáján az ötödik helyet kapta meg, ez azonban nem volt elegendő képviselővé választásához.

A csehszlovákiai magyar politika egyik kulcskérdése az volt, hogy melyik politikus milyen befolyással bír Budapesten, milyen anyagi támogatást tud biztosítani a maga és pártja számára. A magyar politikusok mindig arra törekedtek, hogy az anyagi támogatásról szóló döntéseket ne Magyarországon hozzák meg, hanem minél nagyobb beleszólási joguk legyen nekik, akik a helyzetet legjobban ismerik. Szüllő számos írásában utal arra, hogy helytelen a kisebbségi ügyekben a döntéseket Magyarországon, úgymond külföldön meghozni – ezzel a saját szerepét kívánta erősíteni. „Mennél tovább foglakozom, mint a ker. szoc. Párt vezetője az itt levő ügyekkel, annál inkább látom azt, hogy nem lehet a külföldről belügyeket intézni, mert a szellemi vesztegzár miatt annyira eltávolodott az évek során Magyarország az utódállamoktól, hogy nincs kellő módjuk a túloldalon arra, hogy megítélhessék az itteni tényleges helyzetet.

Angliában, ha a kormány valamely gyarmatra valakit kiküld, abban vagy megbízik, s akkor engedi teljesen szabadon a maga józan belátása szerint cselekedni, vagy – ha nem bízik meg benne akkor visszahívja. De soha nem engedi meg azt, hogy mellékkormányzatok, mellékirányzatok, vagy a fej fölött való átnyúlások által bizalmi emberének pozíciója meggyöngyögtessék.”¹¹¹

A „fej fölötti átnyúlásokra” különösen érzékenyek voltak a magyar pártvezetők. Ez gyakorlatilag azt jelentette, hogy tudtuk nélkül tárgyaltak pártjuk egyes vezetőivel, és ígértek nekik pénzt a magyar kormány illetékesei. Szüllő például több alkalommal nehezményezte a húszas évek végén a magyar kormánynak küldött jelentéseiben, hogy Franciscy Lajos és Gregorovits Lipót, akik tulajdonképpen az OKP-n belül a pápi ellenzék

alkották vele szemben, a tudta nélkül kijárták a komáromi papnevelde-re a magyar kormánytámogatást. „Például a magyar kormány anélkül, hogy arról én, mint a ker. szoc. párt elnöke tudtam volna, az én pártom kebelében lévő Gregorovits képviselőnek a komáromi szeminárium építésére 250 000 koronát (a TESZK költségvetésében 300 ezer korona szerepel – A. B. meg), tehát tekintélyes összeget utalt ki. Gregorovits ugyan nem tudta, hogy azt a magyar kormány utalta ki, mert neki úgy állították be, hogy azt a prímás adta. Ezzel azonban a benne lévő klerikális gondolat megerősödött. Társult Franciscy szenátorral, aki szintén pap és olyan politikát kezdett, amely politika abban csúcspodott ki, hogy ők meg akarják valósítani itt a Molnár János féle néppárti politikát és elkezdik a felekezeti irányt. Ezt a harcot én ugyan állom, de ha én általam és a velem való konzultálás után jutatták volna azt a pénzt a papok kezei közé, akkor nem állhatott volna elő az a helyzet, hogy Gregorovits és Franciscy most azzal agitáljanak, hogy a magyar kormány protestánsokból állván mafiát szervez a katolikusok elnyomására és azért keresi azt, hogy a protestáns nemzeti párt uralmát erősítse meg a katolikus ker. szocpárt rovására.”¹¹²

Többször képezték vita tárgyát az egyes magyar pártok támogatása közötti aránytalanságok. „...Pest nem tudja megérteni azt, hogy a ker. szoc. párt az egész országban: magyar és tót vidékeken igen sok szervezetben dolgozik és mindannak dacára ugyanannyi javadalmazást kap, mint a magyar nemzeti párt, amely csak magyar vidékeken dolgozik és Ruszinszki, amelynek együttevőve nincsen annyi lakossága, mint a mi pártunk egyik városának.”¹¹³

A határon túli magyarság ügyeinek magyarországi kezelését, a pénzügyekkel kapcsolatos döntések meghozatalát előkészítő szervek munkáját is elhibáztak tartották. „Az az alapértelem, hogy belügyeket nem lehet kintől intézni, csak külügyeket lehet kívülről intézni, bevált, mert a legjobb szándékot és a legjobb indulatot látom ugyan, de nagyon sok intézkedésnél a helyzet és a terep nemismerését vagyok kénytelen konstatálni...

Az államfordulat után a leszakított magyarság életét kezdetben a külügyminiszter irányította. Amikor Bethlen miniszterelnök úr jött kormányra – aki a külügyek vezetését is magához ragadta, – a magyar politikának ezt a részét áthelyezte a miniszterelnökséghez s most ez a nemzetiségi osztály az egyedüli, amely a külföldön lévő magyarság nemzetiségi részeit is irányítja. Miután azonban a helyzetről igazán referátumokat nyújtani tudó ténnyezők: a követek és a konzulok nem a miniszterelnökség alá tartoznak, ha-

nem a külügyminisztérium alá, – ezek pedig, mert nem alájuk tartoznak az egyes országokban a nemzetiségi csoportok, ezzel a kérdéssel belterjesen nem foglalkoznak és így a minisztérium azoknak az információjára van utalva, akik hozzá épen eljönnek.”¹¹⁴

Ezek a kérdések megoldatlanok maradtak az egész két háború közötti időszakban, erre utal Szüillő 1938-ban kelt feljegyzése is: „Ha az itt lévő magyar ügyet úgy kezelnék, ahogy azt az angol példa, az orosz példa és a német példa mutatja, – mert ezek sikeres példát nyújtanak, – akkor ezt nem lehet másképp megcsinálni, csak úgy, hogy ne felülről dirigálják azt, hogy itt ki mikor és mennyit kap, hanem megbíznának az itt élő tényezőkben és egy komiténak adnák át a pénzt úgy, hogy az a maga belátása szerint ossza szét az összeget, oda, ahova jónak látja. Ennek a vezetőségnek teljes szabadságot kell adni, mert ezt itt tudják a legjobban, hogy mit hova, és mikor kell adni, nem pedig B-n... ennek az eredménye az lesz, hogy el fog folyni rengeteg pénz minden gyakorlati érték nélkül. Pedig ennek a pénznek sokkal nagyobb eredményét lehetett volna megteremteni, ha húsz év alatt azt a majdnem százmillió koronát okosan s a helyi ismeretek és szükségletek szerint osztották volna szét.”¹¹⁵

Összegzés

Dolgozatunkban bemutattuk a magyar kormány által a csehszlovákiai magyarságnak nyújtott anyagi támogatás kereteit és az ezen belül követett stratégiát a két világháború között. A hiányos források ellenére is megállapítható, hogy húsz év alatt mintegy 100 millió csehszlovák koronát fordítottak a csehszlovákiai intézmények támogatására a magyarországi költségvetésből.¹¹⁶

A pártapparátus fizetésének valós megítéléséhez némi fogódzót adhat, hogy egy kaszás arató napszáma 10 korona körül mozgott a két háború között. A középiskolai tanárok fizetését 1926-ban államilag rendezték. A tisztes megélhetést biztosító kezdő fizetésük 15 600, három szemeszter után 17 400 korona volt évente (havonta 1 300–1 450 korona). Három év után állandósították őket és ekkor a letöltött évektől és a szolgálati helyüktől függően 15 ezer és 39 600 korona között lehetett a fizetésük évente (1 250–3 300 korona havonta), ehhez még több kiegészítést kaptak a beosztásuktól függően.

Az anyaországi támogatás valós mértékének megítéléséhez megemlítem, hogy az 1932. évi csehszlovák állami költségvetésből 5 011 600 koronát juttattak a magyar középiskoláknak.¹¹⁷ Ez az összeg megegyezik az összes magyar szervezetnek átlagosan egy évben juttatott anyaországi támogatással. Tehát Magyarország egy évben kb. olyan összeggel támogatta a csehszlovákiai magyarságot, amennyit az összes csehszlovákiai magyar középiskola kapott az említett évben a csehszlovák állami büdzséből.

A csehszlovák állami szervek pontos információkkal rendelkeztek a magyar kisebbség anyaországi támogatásáról, azonban hallgatólagosan tudomásul vették, mint olyan jelenséget, amely csökkenti az országban a kisebbségi téren jelenlévő feszültséget. A pénzügyekkel kapcsolatban a magyar vezetők közül senkit nem üldöztek, nem állítottak bíróság elé. A külföldi pénzügyi támogatás elfogadása ekkor nem számított bűncselekménynek. A kormánypárti lapok ugyan többször is megszéllőztették a magyarországi támogatás tényét, de ennek nem voltak különösebb következményei. A *Národný Denník* 1929 márciusában így írt: „Flachbart dr. a szlovenszkói magyar irredentákhoz közel álló valamennyi körben úgy ismert, mint az irredenták pénzügyminisztere. Számtalan jólétesült forrásból úgy tájékozódunk, hogy Flachbart dr. minden elsején délelőtt tizenegy órakor a prágai magyar követségen 180 ezer koronát kap a Prágai Magyar Hírlap fenntartására és a magyar keresztényszocialisták szervezeti- és propagandaszervei számára. Különös azonban, hogy ezekről az ügyekről az illetékes hivatalok és a külügyminisztérium is tud, mégsem tesz lépéseket, hogy az irredenták legfőbb forrása beduguljon.”¹¹⁸

A csehszlovák szervek információi a magyarországi anyagi támogatással kapcsolatban több forrásból származtak. A magyar politikusokat állandó rendőri megfigyelés alatt tartották¹¹⁹, s a levéltári anyag alapján a magyar pártok vezető köreiből is voltak informátoraik. A magyarországi vezető politikai körökben szintén voltak beépített emberei a csehszlovák hírszerzésnek, és nem utolsósorban a budapesti nagykövetség is rendszeresen küldött jelentéseket a kisebbséggel kapcsolatos tevékenységről.

Az államfordulat utáni első években a támogatás nem költségvetés alapján folyt, hanem a magyar kormánykörök által fontosnak tartott ügyeket támogatták rendszertelenül. A húszas évek elejétől a támogatás a társadalmi egyesületeken keresztül folyt. A északi támogatás koordinálására létrehozott Rákóczi Szövetséget 1924-ben feloszlatták, feladatainak egy részét a Felvi-

déki Egyesületek Szövetsége vette át a harmincas évek elejéig. A csehszlovákiai támogatást közvetítő társadalmi szervezetekről elmondható, hogy nem volt olyan jelentős szerepük az anyagi támogatás terén, mint a Népies Irodalmi Társaságnak, amely a keleti magyarság ügyeivel foglalkozott. A NIT kisebbségi társadalommal kapcsolatos adatgyűjtő és elemző munkáját egészen a második világháború végéig folytatta, míg a felvidéki magyarság esetében nem folyt ilyen mélyreható feltáró munka. A harmincas évektől a támogatás egyenesen a Külügyminisztériumból és a Miniszterelnökségről érkezett.

Csehszlovákiában az anyagi támogatást illetően a legfontosabb intézmények a magyar ellenzéki politikai pártok voltak, amelyeket a magyar kormány a kisebbség hivatalos képviselőinek ismert el. A Felvidéken és a Kárpátalján a katolikus és az evangélikus egyház vezetése szlovák kézben volt, ezért itt nem lehetett az erdélyi modellt követni, ahol az egyházak szerepe jelentős volt a támogatás elosztásában és felhasználásában. Míg ez utóbbi esetben az anyaországi támogatást jelentős részben oktatási és kulturális célokra használták fel, a Csehszlovákiához csatolt részekben döntő többségében politikai célokat szolgált.

A Csehszlovákiába juttatott összegekből a legnagyobb arányban a magyar politikai pártok részesültek, amelyek a támogatás 50-70 százalékát kapták. Ez a támogatás tette lehetővé a pártok számára, hogy fenntarthassák apparátusukat, független státuszokat hozhassanak létre. A rendszeres havi támogatás mellett a választások alkalmával külön pénzügyi támogatást is kaptak a pártok, de nem csupán az ellenzéki magyar pártok, hanem a szepességi német és a ruszin autonomista pártok is. Sőt még a szlovák néppárt is, amelynek autonómiaörekvéseit a Csehszlovák állam megingatására akarták felhasználni a magyar kormánykörök.

Kisebbségi mértékű, viszont a kisebbségi lét szempontjából nagyon jelentős volt az oktatásügy támogatása, elsősorban a magyar nyelvű középiskolák és a felsőfokú intézmények hiánya miatt.

A magyar ellenzéki sajtó, elsősorban a *Prágai Magyar Hírlap*, a magyar ellenzéki pártok központi napilapja nem tudott volna fennmaradni jelentős anyagi támogatás nélkül.

Kismértékű és esetleges volt a gazdasági támogatás, amely elsősorban a pénzhiánnyal magyarázható. Csehszlovákiában nem valósult meg nagyobb pénzintézeti támogatás oly módon, mint Erdélyben.

A csehszlovákiai magyar intézmények költségvetése
1921 és 1930 között (ezer egységben)

Felhasználás		1921/22	1922/23	1923/24	1924/25	1925/26	1926/27	1927/28	1928/29	1929/30
Budapesti központ	K	810	2400	14000						
	Kč								48	48
	P								42	48
	%	1,69	3,33	0,45					5,48	5,24
Politikai pártok	K	18148	38600	600						
	Kč			4356					3918	4038
	P									
	%	37,77	53,61	86,44					72,73	64,13
Sajtó	K	4596	5000	3600						
	Kč			22					251	566
	P									
	%	9,56	6,94	0,55					4,66	8,99
Kultúra és iskolaiügy	K	20000	19000	3800						
	Kč			610					698	718
	P									
	%	41,62	26,39	12,23					12,96	11,4
Társadalmi szervezetek	K	1020	2000	1000						
	Kč									
	P									
	%	2,12	2,78	0,03						
Hírszolgálat és futár-költségek	K	1080	3000	1000						
	Kč									
	P									
	%	2,25	4,17	0,03						
Tisztviselő és egyéb segélyek	K	2400	2000	1000						
	Kč			12					25	35
	P									
	%	4,99	2,78	0,27					0,46	0,56
Vegyes és gazdasági	K									
	Kč								200	610
	P									
	%								3,71	9,69
Összesen	K	48054	72000	25000						
	Kč			5000						
	P						5040	5040	5140	6015
							28	28	42	48

K - korona, P - pengő, Kč - csehszlovák korona

Általánosságban elmondható, hogy anyaországi támogatás nélkül nem lehetett volna egyetlen jelentősebb lépést sem tenni a kisebbségi politika, kultúra, oktatásügy, sajtó terén: lehetett szó akár választásról, pártépítésről, új intézmények létrehozásáról vagy sajtótermékek kiadásáról. Az anyaországi támogatás figyelembevétele nélkül nem értelmezhetők helyesen a kisebbségi társadalomban, politikában végbement folyamatok, a mélyebb összefüggések feltárása érdekében azonban még további munka vár a kisebbségi magyarság kutatóira.

JEGYZETEK

- ¹ Az utóbbi évek szlovák propaganda jellegű kiadványai közül megemlíti Ladislav Deák: *Politický profil Jánoša Esterházyho*. Bratislava, 1996. Esterházy János hazaárulási vádjával kapcsolatban legfőbb érvként hozza fel szoros politikai és anyagi kapcsolatát az anyaországgal.
- ² A Csehszlovákiához csatolt területekről Magyarországra érkező menekültek száma a következőképpen alakult az első években: 1918-ban 12 373, 1919-ben 57 783, 1920-ban 31 606, 1921-ben 1 722 személy. Dr. Petrichevich Horváth Emil: *Jelentés az Országos Menekültügyi Hivatal négyévi működéséről*. Budapest, 1924, 37.
- ³ Bárdi Nándor: „A Keleti Akció”. A romániai magyar intézmények anyaországi támogatása az 1920-as években. In *Magyarságkutatás 1995-96*. Budapest, 1996, 146.
- ⁴ Kun Béla a „Slovenski irodának” 8 millió koronát folyósított, de a felhasználására már nem került sor. Lásd: A külügyminisztérium levele a pénzügyminiszterhez. Kelt 1919. október 10. Magyar Országos Levéltár (MOL) Külügyminisztérium. A Politikai osztály rezervált iratai K 64 (a továbbiakban MOL K 64), 1. csomag, 7. tétel, 4/res/1920
- ⁵ A szöveg arra utal, hogy a történelmi Magyarország határain kívül élő magyarság ügyeivel ez az osztály foglalkozott századunk elejétől. Lásd: A Miniszterelnökség III. ügyosztályának előterjesztése a minisztertanácsnak. 1919. XII. 23. MOL A Miniszterelnökség együtt kezelt aktái K 26 (a továbbiakban MOL K 26), 1204. csomó, I. tétel, 6460 szám.
- ⁶ Petrichevich H. E.: *i.m.*, 5.
- ⁷ A Felvidék visszaszerzése érdekében folytatott tevékenységről lásd Angyal Béla: *Magyar szervezetek és mozgalmak Csehszlovákiában 1918–1921*. In *Fórum Társadalomtudományi Szemle* 2000, 1, 3–28 és 2000, 2, 63–84.
- ⁸ Bethlen István miniszterelnök 1930-ban a *New York Times* riporterének arra a kérdésére, milyen terjedelmű határkiigazítással elégedne meg, a következőt válaszol-

ta: „Mi, a magyar nemzetiséghez tartozó testvéreinket akarjuk visszanyerni és népszavazásra törekszünk, mely megállapítja, vajon bizonyos más nemzetiségűek is vissza akarnak-e térni hozzánk, igen, vagy nem. Én magam azt hiszem, hogy Csehszlovákia szlovák lakossága gazdasági okokból talán arra az elhatározásra jutna, hogy mellettünk döntsön. De ha szabad választással a visszatérés ellen foglalnak állást, úgy abba bele kell nyugodnunk.” Idézi a *Prágai Magyar Hírlap*, 1930. november 19., 3.

⁹ Clair Vilmos (1858-?) újságíró 1899-től az államfordulatig a Felvidéki Magyar Közművelődési Egyesület főtitkára volt. Pechány Adolf (1859-1942) Illaván született. Újságíró, ő adta ki az első magyar-szlovák, szlovák-magyar szótárt 1906-ban. Több magyar orientációjú szlovák nyelvű újságot szerkesztett az államfordulat előtt. 1908-tól a miniszterelnökségi sajtóirodában dolgozott. 1921-től a magyarországi „tótajkúak” kormánybiztosa lett. Steier Lajos (1885-1938) Liptószentmiklóson született, publicista, történész. Főleg a szlovák-magyar viszonyral, az 1848-49-es évekkel foglalkozott. Janovetz Lajosról nincsenek pontos életrajzi adataink, csupán annyit tudunk róla, hogy 1924-ben, mikor nyugdíjba ment, úgy mutatták be, mint aki korábban „munkatársa volt a kormány által megindított hazafias tót lapnak is. A tót közművelődési társulatnak választmányi tagja, jegyzője, majd 1919 évben ügyvezető alelnöke lett.” MOL Társadalmi Egyesületek Szövetsége iratanyaga K 437 (a továbbiakban MOL K 437), 4. csomó, K 437-1924-11. f. 143-144.

¹⁰ A magyar pártok szervezéséről lásd Angyal B.: i. m.

¹¹ Kürthy Lajos 1849-ben született a Komárom megyei Kürtön. Jogi tanulmányokat végzett, majd Zólyom és Türoc vármegyék főispánjának nevezték ki. Az államfordulat után néhány hónapig Csehszlovákiában maradt, majd Magyarországra települt, ahol a Felvidék visszaszerzésére indított szervezkedések egyik vezetője volt. Meghalt 1921. szeptember 10-én.

¹² Tuka Béla (Vojtech Tuka) (1880-1946) a Selmecebánya melletti Hegybányán (szlov. Piarg, Štiavnické Bane) született szlovák családban, de kezdetől fogva magyar nevelést kapott. Jogi tanulmányokat végzett, majd az államrendőrség büntető osztályán dolgozott. Előbb a pécsi jogakadémián, majd 1914-től a pozsonyi egyetemen a nemzetközi jog tanára. A hatalomváltás után 1921-ben a pozsonyi egyetemet Pécsre költöztetik, ő azonban Csehszlovákiában marad. A kezdetektől részt vesz a titkos magyar katonai szervezkedésekben és a magyar politikai pártok megalakításában. A magyar kormány megbízásából belép a Hlinka-féle szlovák néppártba és annak alelnöke, 1925-től parlamenti képviselője lesz. Ő dolgozta ki a párt első autonómiairányzatát 1929-ben. Mint magyar kémeket a csehszlovák hatóságok letartóztatják és 15 évi fegyházra ítélik. Részleges amnesztiával szabadul 1937-ben. Az önálló Tiso-féle Szlovák Köztársaság megalakulása után miniszter, majd miniszterelnök lesz. 1946-ban mint háborús bűnöst kivégzik.

¹³ A Tót Központi Iroda levele Haller István vallás- és közoktatásügyi miniszternek. 1919. december 15. MOL K 26, 1261. csomó, XXXVIII. tétel, 1045. sz. f. 93.

- ¹⁴ A ME III. ügyosztályának levele a pénzügyminiszterhez, 1919. XII. 23. MOL K 26, 1239. csomó, XXXVIII. tétel, 6784. sz. A ME ezután nem csak a határontúli magyar szervezeteket támogatta anyagilag, hanem a magyarországi társadalmi szervezeteket is, amelyek a szomszédos országok magyarságával foglalkoztak. A Felvidéki Liga 1920-ban havi 100 ezer korona támogatást kapott. MOL K 26, 1268. csomó, IV. biz. tétel II. rész, 2786 és 6492. sz.
- ¹⁵ Jelentés a felsővidéki magyar és magyarbarát tót pártok cseh ellenes politikai szervezkedéséről és kívánalmairól. MOL K 64, 1. csomó, 7. tétel, 168/res/1920.
- ¹⁶ Erről Malcomes Béla memorandumából tudunk. A pénz kezelőjét csupán monogramjával jelöli K. I., mivel komáromiról van szó, minden bizonnyal Kürthy István, volt Komárom megyei főispán a felelős személy. Lásd: Memorandum a felvidéki propaganda tárgyában. MOL K 64, 2. csomó, 41. tétel, 274/res/1920.
- ¹⁷ A FL levele a miniszterelnökhöz. 1920. június 9. MOL K 26, 1268. csomó, IV. biz. tétel II. rész, 1212/1920 sz.
- ¹⁸ Lásd: Haller István levele Teleki Pál miniszterelnökhöz. MOL K 26, 1268. csomó, IV. biz. tétel II. rész, f. 50.
- ¹⁹ Lásd: Felvidéki Liga a csehek által megszállt Felvidéken lévő keresztényszocialistának (?) a magyar érdekek szolgálatában kifejtendő munkásságának anyagi támogatása ügyében. 1920. VI. 16. Benne Pataky Tibor Kürthy Lajoshoz írt levelének kézzel írt fogalmazványa. 1920. VIII. 5. MOL K 26, 1268. csomó, IV. biz. tétel II. rész, 4798. sz.
- ²⁰ MOL K 64, 13. csomó, 7/b tétel, f. 177-178.
- ²¹ Lásd: Kimutatás az Országos Keresztényszocialista Központ 1920 évi bevételeiről és kiadásairól. A táblázatos kimutatást Lelley továbbá még néhány pártvezető írta alá és „Keresztény Szocialisták Országos Központja Pozsony” pecséttel van ellátva. A külső lapján ceruzával ráírva: „Tuka Béla elszámolása”. MOL K 64, 13. csomó, 7/b tétel 75/res/1921.
- ²² Az 1920-as évben 13 titkár és 8 kezelőszemélyzet dolgozott az OKP-ban. 1921-ben további 10 magyar, 20 szlovák és 5 német titkárt kívántak felvenni és kiképezni. Uo.
- ²³ MOL K 64, 1. csomó, 7. tétel, 478/res/1920.
- ²⁴ MOL K 64, 5. csomó, VII. tétel, 105/res/1921.
- ²⁵ „Több ízben jelentette már (Tuka Béla – A. B. megj.), hogy a felvidéki pártok subvenciója helytelen információk alapján lett megállapítva. Kéri mindenesetre legalább 200.000 (kettőszázezer) koronára azt felemelni (havonta – A. B. megj.),...” – áll Tuka 1921. május 5-i jelentésében. MOL K 64, 13. csomó, 7b. tétel, 202/res/1921.
- ²⁶ Popély Gyula: *Ellenszélben*. A felvidéki magyar kisebbség első évei a Csehszlovák Köztársaságban (1918–1925). Pozsony, 1995, 99-101.
- ²⁷ Lásd: A felvidéki politikai mozgalomra eddig lekötött havi összegek. Aláírás és keltezés nélkül. MOL K437, 11. csomó, Amerikai segélyalap, f. 76.

- ²⁸ Lásd: Memorandum a felvidéki propaganda tárgyában. MOL K 64, 2. csomó, 41. tétel, 274/res/1920.
- ²⁹ Lásd: Körmendy-Ékes Lajos levele Hegedűs Lóránt pénzügyminiszternek. MOL Bethlen István iratai K 468 (a továbbiakban MOL K 468), 9. csomó, 618/1926.
- ³⁰ A megszállt területeken folyó meggondolatlan propaganda megszüntetését a Felvidéki Liga is kérte, mivel miatta a csehszlovák hatóságok zaklatták a magyar lakosságot. Olyan rölapokról ad hírt a liga, amely lázadásra szólít fel a megszállt területeken, egyes rölapokon azt terjesztették, hogy az állami liszt mérgezett. MOL K 26, 1239. csomó, XXXVIII. tétel 7074. sz.
- ³¹ Jellemzi az elhatározás komolyságát a következő eset: 1920 júniusában a Szepesi Szövetség azzal a kéréssel fordult a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumhoz, hogy rendeljen ki egy tanárt a számára munkaeérnek. Ebben az időben ugyanis több tisztviselő volt kirendelve az egyes szervezetekhez, akik különböző minisztériumok állományában voltak. A kérés több szinten történt megtárgyalása után azt a választ kapták a Miniszterelnökségtől, hogy előbb változtassák meg alapszabályukat, amely szerint az ország területi épségéért küzdenek. A kérésük csak az új alapszabály benyújtása után teljesíthető. MOL K 26, 1261. csomó, XXXVIII. tétel, 2022 sz.
- ³² Az elszakított magyarság társadalmi szervezetek útján történő titkos támogatásának gondolata már egy évvel korábban megfogalmazódott. „A külpolitikai érzékenységre tekintettel az a nézet jegeczesedett ki, hogy az ország régi keretei között magyar faji öntudat ápolására és fejlesztésére, nem különben a destruktív irányzat kigyomlálására irányuló propagandával a kormányhatalom nem foglalkozhat, mert ez könnyen külpolitikai bonyodalmakra vezethet. A legszélesebb alpra helyezett propaganda csak nemzeti irányú társadalmi szervezkedés mellett lehetséges. Ebből következőleg szerves kapcsolatot kell teremteni mindazon társadalmi szervezetekkel, amelyek nemzeti ideálok szolgálatára alakultak... azonos célok érdekében alakult társadalmi szervezetek a propagandát illetően egy – a legkiterjedtebb és legkomolyabb társadalmi egyesület – kötelékében egyesítenek... Az erőket tehát egyesíteni kell, miként ezt a németek tették a „Centralbund der Reichsdeutschen” címet viselő egyesületi központ felállításával.” Lásd: A ME III ügyosztályának előterjesztése a propaganda akció szervezéséről. MOL K 26, 1239. csomó, XXXVIII. tétel, 1701/1920.
- ³³ Bárdi N.: i.m. 148-149., Romsics Ignác: Előszó In. *Magyarok kisebbségben és szorványban*. Budapest, 1995.
- ³⁴ Erről tanúskodik Perényi Zsigmondnak, a Magyar Nemzeti Szövetség elnökének levele Papp Antalhoz, a TESZK helyettes vezetőjéhez. MOL K 437, 2. csomó, K 437-1922-10.
- ³⁵ A létrehozás pontos körülményeit nem ismerjük. 1921 márciusáig kisebbségi ügyekben a III. ügyosztály levelezett, áprilistól már az ME II. ügyosztálya. Ez a változás nyomon követhető a MOL K 26, 1268. csomó IV. biz tétel iratanyagában.

- ³⁶ Lásd: *Magyarország tiszti név- és címtára*, XXXVIII. évfolyam 1927. Budapest, 1927, 15.
- ³⁷ Bárdi N.: i. m. 151.
- ³⁸ Rakovszky Iván (1885-1960). Budapesten született, középiskolái elvégzése után jogi doktorátust szerzett. 1907-től Túróc megye aljegyzője, majd főjegyzője. 1910-től országgyűlési képviselő. A háború alatt a túrócmegyei vöröskereszt elnöke, majd a Kárpátok védelmére rendelt német csapatok mellett polgári biztos. A Tanácsköztársaság alatt részt vett Bethlen István ellenforradalmi mozgalomban, elfogatása elől pedig Felvidékre menekült. A kezdeti években a felvidéki magyar politikai mozgalom egyik vezetője. 1921-ben Magyarországra repatriál. 1922-től 1926-ig belügyminiszter Bethlen kormányában. 1928-tól a fővárosi Közmunkák Tanácsának elnöke. 1951-ben kitelepítik és kényszerlakhelyén hal meg.
- ³⁹ MOL K 437, 11. csomó, K 437-10 Amerikai segélyalap.
- ⁴⁰ Uo 22.
- ⁴¹ Ez kitérnik Papp Antal 1921. október 30-án kelt leveléből is, amelyben arról értesítette Rakovszkyt, hogy átutalt az említett számlára 6 és fél millió koronát. MOL K 437, 11. csomó, 10. tétel f. 44.
- ⁴² Papp Antal levele a ME II ügyosztályához, amelyben kéri, hogy a TESZK-hez tartozó szervezetek dolgozói kapjanak a Köztisztviselői Fogyasztási Szövetkezetén keresztül önköltségi áron élelmiszert és ruházati cikkeket. Érkezett 1922. október 17. MOL K 26, 1266. csomó, I. biz. tétel, 557/biz.
- ⁴³ MOL K 26, 1266. csomó, I. biz. tétel 365/biz.
- ⁴⁴ Ezek megtalálhatók a Miniszterelnökség iratai között. MOL K 26, 1262. csomó, XL. tétel, 1268. csomó IV. biz. tétel és MOL Miniszterelnökség Nemzetiségi és Kisebbségi Osztály K 28 (a továbbiakban MOL K 28), 38. csomó 89. tétel. Csehszlovákiai lapszemlék és jelentések.
- ⁴⁵ Lásd Bárdi N.: i. m.
- ⁴⁶ MOL K 437, 11. csomó, 10. tétel 192.
- ⁴⁷ Rakovszky Iván levele Papp Antalhoz. Kelt 1921. december 1. MOL K 437, 11. csomó, 10. tétel 196-197.
- ⁴⁸ A miniszterelnökhöz írt levél kelte 1921. december 17. Bethlen válasza Papp Antalnak. Kelt 1921. december 17. Az iratok közt megtalálható a névjegyzék. MOL K 437, 1. csomó, K 437 1922-4-628.
- ⁴⁹ Hasonló lista létezett a Romániából áttelepülők esetében. Lásd Bárdi N.: i. m. 19. sz. jegyzet.
- ⁵⁰ MOL K 437, 6. csomó, K 437-1927-11-376.
- ⁵¹ Fia, Körmeny-Ékes Sándor pedig a ME II. ügyosztályára került, ahol hosszú évekig a csehszlovákiai magyarság ügyeivel foglalkozott.
- ⁵² A prágai követség 1920. március 16-án jött létre képviselőként, Tahy László vezetésével. 1922-től működött követségként. Vezetői voltak Matuska Péter (ügyvivőként), Villani Frigyes követként (1923. I. 18 – 1925. V. 14.), Masirevich Szilárd rendkívüli követként (1925. V. 19-től – 1933. V. 13-ig), Wettstein János rendkívüli

- li követ 1939 márciusáig. Pritz Pál: Iratok a magyar külügyi szolgálat történetéhez 1918 – 1945. Budapest, 1996, 438.
- ⁵³ A váltót aláíró személyek kiléte ismeretlen. Az illetékes helyről (vagyis a miniszterelnöktől) Papp Antalnak küldött levél szerint „általad (tehát Papp által A. B.) ismert urak” írták alá. Papp Antal levele Szinyei Merse Istvánnak. Kelt 1923. január 9. MOL K 437, 11. csomó, 10. tétel Teleki iroda f. 1370.
- ⁵⁴ Flachbart Ernő (1896-1955) Gölnicbányán (Gelnica) született szepességi német családban. Prágába kerüléséig Kézsmárkon tanított a reálgimnáziumban. A PMH szerkesztőjeként, majd főszerkesztőjeként, kiadójaként dolgozik. 1925-től az ellenzéki pártok prágai központi irodájának igazgatója, és magyar a parlamenti képviselők klubjának titkára. 1929 elején a csehszlovák rendőrség a Tuka perrel kapcsolatban zaklatja, ezért Németországba szökik, majd Magyarországra kerül. Itt egyetemi tanárként, a kisebbségi ügyek szakértőjeként dolgozik.
- ⁵⁵ Szinyei Merse István(1862-?) A Sáros megyei Jernyén (Jarovnice) született. Budapesten végzett jogi tanulmányokat, majd különböző közigazgatási posztokat töltött be a felvidéki megyékben az első világháború előtt. Volt Sáros, Árva és Zemplén megye főispánja. A háború után Magyarországra költözik, ahol részt vesz különböző Felvidékkel kapcsolatos szervezkedésekben. A Bethlen-kormány idején a kisebbségi ügyekben nagy befolyással bírt.
- ⁵⁶ MOL K 437, 11. csomó, 10. tétel f. 127-128.
- ⁵⁷ A pozsonyi Orsolya rend tanítónőképzője anyagi támogatásával kapcsolatos levelezés. MOL K 26, 1268. csomó IV. biz. tétel I. rész, 407/biz/1922 és 386/biz/1922.
- ⁵⁸ Pataky Tibor levele Papp Antalhoz, amelyben arról értesíti, hogy a miniszterelnök megbízásából felkéri, vegye át az RSZ pénzügyeinek irányítását. Kelt 1922. X. 9. 2. csomó, MOL K 437-1922-4. tétel. és MOL K 26, 1268. csomó IV. biz. tétel I. rész, 520/biz/1922.
- ⁵⁹ Papp Antal levele Pataky Tibornak. Kelt 1922. október 18. MOL K 26, 1266. csomó, I. biz. tétel 576/biz.
- ⁶⁰ Ismeretlen levele Pataky Tiborhoz. Kelt 1923. augusztus 20. MOL K 437, 3. csomó, K-437-1923-4. tétel.-622.
- ⁶¹ Szinyei Merse István levele ismeretlenhez. Kelt 1924. május 23. MOL K 437, 4. csomó, K 437-1924-3-344.
- ⁶² Szinyei Merse István levele Papp Antalhoz. Kelt 1924. szeptember 28. MOL K 437, 4. csomó, K 437-1924-11.
- ⁶³ Lásd Bárdi N.: i. m.
- ⁶⁴ Juhász Béla lemondásáról – Jelentés a felvidéki Egyesületek Szövetsége által fenn tartott Hunfalvy Internátus 1926/27 évi működéséről. MOL K 28, 31. csomó, K 28-1927-76t.
- ⁶⁵ Kimutatás a Felvidéki Egyesületek Szövetsége működéséről. MOL K 437, 6. csomó, K 437 1927-3-603.
- ⁶⁶ Az egyes elszakított területek megnevezésével – Észak, Kelet, Dél – a folytonosságot hangsúlyozták a magyar kormány részéről.

- ⁶⁷ Ismeretlen levele Papp Antalhoz. Kelt 1924. június 21-én. MOL K 437, 4. csomó, K 437-1927-3-377.
- ⁶⁸ Az erdélyi hallgatók számára fenntartott diákokthonok fenntartására a NIT két 50 holdnyi földbirtokot kapott. Lásd Bárdi N.: i. m. 157.
- ⁶⁹ Jelentés a felvidéki Egyesületek Szövetsége által fenntartott Hunfalvy Internátus 1926/27 évi működéséről. MOL K 28, 31. csomó, K 28-1927-76t. 2-20.
- ⁷⁰ MOL K 437, 9. csomó, K 437 Vegyes.
- ⁷¹ Szinyei Merse István levele ismeretlenhez. Kelt 1925. május 1. MOL K 437, 11. csomó, Prágai Magyar Hírlap f. 869-871.
- ⁷² Bárdi N. i. m. 165.
- ⁷³ A Papp Antal előterjesztései a TESZK költségvetésére. MOL K 437, 8. csomó. A TESZK költségvetésével kapcsolatban még Bárdi N.: i. m. 160-166.
- ⁷⁴ Masirevich Szilárd prágai követ levele ismeretlenhez. K 437, 11. csomó, K 437-10, Prágai Magyar Hírlap. F. 892.
- ⁷⁵ A pozsonyi konzulátust 1927 augusztusában nyitották meg. 1936 januárjáig Bartók László alkonzul, majd Petravich Gyula alkonzul vezette. Pritz P.: i. m. 471.
- ⁷⁶ Papp előterjesztése a TESZK 1928/29 évi költségvetéséről. Kelt 1928. július 3. MOL K 437, 9. csomó, Vegyes. 396-400.
- ⁷⁷ Bárdi N. i. m.
- ⁷⁸ A táblázathoz felhasznált legfontosabb dokumentumok: Papp Antal költségvetés-előterjesztései, az RSZ és FESZ kimutatásai a MOL K 437, 8., 9., és 11. csomóban találhatóak. A különböző pénznemeket az aktuális árfolyamon átszámítottuk csehszlovák koronára, és ezután végeztük el a költségvetések egyes rovatainak összehasonlítását, a százalékos kimutatást.
- ⁷⁹ Szinyei Merse István levele ismeretlenhez. Kelt 1925. május 1-én. MOL K 437, 11. csomó, Prágai Magyar Hírlap f. 869-871.
- ⁸⁰ Bárdi N. i. m. Lásd A támogatás megoszlása című táblázatot 163.
- ⁸¹ Kimutatás a PMH 1927 november havi gazdálkodásáról. MOL K 437, 11. csomó, f. 1445.
- ⁸² A Rákóczi Szövetség 1926 évi havi kiadási naplói. MOL K 437, 8. csomó.
- ⁸³ Papp Antal előterjesztése a TESZK 1926/27-ik évi költségelőirányzatára. MOL K 437, 8. csomó, MOL K 437-1922-1930-10.
- ⁸⁴ Bárdi N. i. m. 162-163.
- ⁸⁵ Papp Antall emlékeztetője. MOL K 437, 8. csomó, K 437-1922-1930-10-26-27.
- ⁸⁶ Ismeretlen levele Khuen Héderváry Sándorhoz. MOL K 64, 21. csomó, 7. tétel, f. 185.
- ⁸⁷ Idézi a PMH 1929. augusztus 8. 7.
- ⁸⁸ Jelentés a Teleki Iroda vezetése alatt álló Társadalmi Szervezetek tíz évi gazdálkodásáról. MOL K 468, 9. csomó, 31-33.
- ⁸⁹ A FESZ nem szerepel a budapesti egyesületek jegyzékében sem. In *Statistikai Közlemények*. 74. kötet, 4. szám. Dobrovits Sándor: *Budapest egyesületei*. 1933.

- ⁹⁰ Szüllő Géza feljegyzése 1932-ből. Országos Széchényi Könyvtár Kézirattár, Szüllő hagyaték fond X (a továbbiakban OSZK KT, fond X), X/15.
- ⁹¹ „Böhm-nek (keresztényszocialista szenátor A. B.) expozéjából látom, hogy Eszterházy jelöltsége Szüllő helyére nem találkozik osztatlan tetszéssel a keresztényszocialista pártban. Én Eszterházy Jánost nem ismerem személyesen és ennél fogva sem pro sem kontra állást nem foglalom.” – írja Masirevich Szilárd prágai nagykövet 1932. november elsején a külügyminiszternek küldött jelentésében. MOL K 64, 48. csomó, 7. tétel, 594/res/1932.
- ⁹² A pozsonyi rendőrigazgató bizalmas levele a tartományi elnökségnek. Kelt 1937. március 16. Slovenský národný archív, fond Policajné riaditeľstvo v Bratislave 1921–1945. (a továbbiakban SNA, fond PR BA), 253. doboz, 297–300.
- ⁹³ OSZK KT, fond X, X/8.
- ⁹⁴ Tuka Bélát 1929-ben ítélték 15 év fegyházra, s ebben az időben Prágában raboskodott. A pozsonyi konzul levele a külügyminisztériumba. Kelt 1936. április 28. MOL K 64, 69. csomó 47. tétel, 322/res/1936.
- ⁹⁵ MOL K 437, 9. csomó, K 437-1929-9cs Vegyes, f 383.
- ⁹⁶ A külügyminisztérium levele gróf Klebersberg Kunó vallás- és oktatásügyi miniszternek a kassai tanfolyamról. Kelt 1925. március 8. MOL K 64, 12. csomó, 80/res/1925.
- ⁹⁷ A FEFHE levele Bethlen Istvánnénak, amelyben nyomorúságos helyzetükre hivatkozva tankönyveket kérnek. Kelt 1921. december 13. K 437, 2. csomó, f. 42-43.
- ⁹⁸ In *Statistikai Közlemények*. 74. Kötet, 4. szám. Dobrovits Sándor: *Budapest egyesületei*, 1933, 122.
- ⁹⁹ A határon túli magyar diákokkal kapcsolatos döntésekről és az erdélyi diákokthozokról lásd Bárdi N. i. m. 158–159.
- ¹⁰⁰ A református egyház helyzetéről lásd MOL K 64, 12. csomó, 7. tétel 1-26.
- ¹⁰¹ MOL K 437, 9. csomó, K 437 Vegyes f. 390.
- ¹⁰² MOL K 437, 9. csomó, K 437 Vegyes f. 390.
- ¹⁰³ MOL K 437, 9. csomó, K 437 Vegyes f. 390.
- ¹⁰⁴ Erről tanúskodik Flachbart Ernő levele, amelyben köszöni a 3000 koronát, ebből 2000 a Szent György Körének a regós mozgalom fejlesztésére, 600 koronát a pozsonyi cserkészeknek adott. 400 maradt esetleges más cserkész mozgalom támogatására. Flachbart levele ismeretlenhez. Kelt 1927. július 16. MOL K 437, 6. csomó K 437-1927-3-400.
- ¹⁰⁵ Lásd: Varjú J. az OKP főtitkárának jelentése az OKP pénzügyi helyzetéről. Kelt 1922. június 27. MOL K 64, 13. csomó, 189/res/1922.
- ¹⁰⁶ Lásd: Jegyzőkönyv a Magyar nemzeti párt pénzügyi bizottságának üléséről. Kelt 1925. december 21. MOL K 437, 11. csomó, f. 899-900.
- ¹⁰⁷ OSZK KT, fond X, X/15.
- ¹⁰⁸ OSZK KT, fond X, X/15.
- ¹⁰⁹ Masirevich Szilárd prágai követ levele ismeretlenhez. Kelt 1927. február 3. MOL K 64, 21 csomó, 7. tétel, f. 12-13.

- ¹¹⁰ Lásd ezzel kapcsolatban Bartók pozsonyi konzul és a Külügyminisztérium számjeltávirat-váltását 1935. április 24-én. A szövegben az egyes szereplők fedőnéven szerepelnek. Tamás – Esterházy János, Jenő – Jabloniczky János. MOL K 64, 62. csomó, 7. tétel, 271/res/1935.
- ¹¹¹ OSZK KT, fond X, X/15.
- ¹¹² Szüllő Géza feljegyzése 1929-ből. OSZK KT, fond X, X/15.
- ¹¹³ Szüllő Géza feljegyzése 1928-ból. OSZK KT, fond X, X/15.
- ¹¹⁴ Szüllő Géza feljegyzése 1932-ből. OSZK KT, fond X, X/15.
- ¹¹⁵ Szüllő Géza feljegyzése 1938-ból. OSZK KT, fond X, X/8.
- ¹¹⁶ Összehasonlítás céljából közlünk néhány adatot: A csehszlovák állami költségvetésben az iskolaügy céljaira évente 800-900 millió koronát különítettek el. Az 1936-os állami költségvetés alapján a nemzetgyűlés két háza 36,1 millió, a miniszterelnökség 37,2 millió csehszlovák koronából gazdálkodott.
- ¹¹⁷ Turczel Lajos: A csehszlovákiai magyar közművelődés alakulása 1918-tól 1945-ig. In *Fejezetek a csehszlovákiai magyarság történetéből*. Pozsony, 1993. 222.
- ¹¹⁸ Idézi a PMH 1929. március 6. 3.
- ¹¹⁹ A teljhatalmú miniszter 1921. december 9-én adott ki egy szigorúan bizalmas utasítást a pozsonyi rendőrigazgatónak a magyar ellenzéki pártok megfigyelésére. Utasítást adott a magyar sajtó rendszeres figyelésére is. SNA, fond PR BA, 252. doboz, 10457/21 adm. rev.

BÉLA ANGYAL

The Support Given to the Ethnic Hungarians in Czechoslovakia by Hungary

The author shows the limits of support given to the ethnic Hungarians in Czech Republic and the strategies followed between the two World Wars. In spite of the deficient sources one can see that almost 100 million of Czech crowns was allocated out of the Hungarian budget for supporting the institutions in Czechoslovakia. Right after the changes of the country the support was not given based upon the budget. The cases thought as being important were supported irregularly by certain groups of the Hungarian government. From the beginning of the twenties the support was given through social unions while from the thirties the aid has arrived right from the Ministry of Foreign Affairs and from the Prime Minister's office. In Czechoslovakia, as concerns the support, the most important institutions were the Hungarian opposition parties who were acknowledged by the state as representatives of the minority. From the point of the minority the support of the public education was significant though to a less-

er degree because of the lack of High Schools and Higher Education in Hungarian. The ethnic Hungarian press couldn't have survived without the considerable material support given by Hungary. Due to the shortage of money the economical support was on lesser degree and given occasionally.